

Türkiye Büyük Millet Meclisi Danışma Kurulunun İşlevleri

İzzet Eroğlu*

Türkiye Büyük Millet Meclisi Danışma Kurulunun tarihi süreci ve işleyişi daha önce yine Yasama Dergisinde yayımlanan çalışmamda¹ ele alınmıştır. Bu çalışmada ise Danışma Kurulunun işlevleri irdelenecektir.

İçtüzüğün 19. maddesinin ikinci fıkrasına göre Danışma Kurulu, İçtüzükte kendisine verilen görevleri yerine getirir ve Meclis Başkanının istemi üzerine danışma niteliğinde görüş bildirir. Buradan Danışma Kurulunun iki esas işlevinin olduğu anlaşılmaktadır: 1. İçtüzükte verilen görevleri yerine getirmek 2. Meclis Başkanının istemi üzerine danışma niteliğinde görüş bildirmek. Buradan hareketle İçtüzükte belirtilmeyen bir hususta Danışma Kurulunun öneride bulunamaması, görüş verememesi, tavsiyede bulunamaması ve Meclis başkanının talebi dışında istişari nitelikte görüş bildirememesi gerekir. Ancak bazı kanunlarla da Danışma Kuruluna görev verilmiştir. Bu durumda Danışma Kurulu İçtüzük ve kanunlarda belirtilmeyen bir konuda öneride bulunamaz.

Danışma Kurulunun, Meclis Başkanının istemi üzerine danışma niteliğinde görüş bildirmesine uygulamada pek rastlanmamaktadır. Bu sebeple

* TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü, *Yasama Uzmanı*.

E-posta: izzeteroglu@tbmm.gov.tr

¹ Bkz. İzzet Eroğlu, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Danışma Kurulu Tarihi Süreci ve İşleyişi", *Yasama Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık, 2007, s. 77-108.

Danışma Kurulunun konu ile ilgili danışma niteliğindeki görüşleri ilgili yerlerde ele alınacak olup ayrı bir başlık altında incelenmeyecektir.²

İçtüzüğün birçok maddesinde Danışma Kuruluna işlev verilmiştir. Ancak İçtüzükle Danışma Kuruluna verilen görevler hukuki nitelik açısından ikiye ayrılabilir. Bunlardan birincisi, Danışma Kurulunun tespitine ve teklifine bağlanmış hallerdir. İçtüzükte birçok yerde “aksi Danışma Kurulunun teklifi ile Genel Kurulca kararlaştırılmamışsa” türünden ifadeler kullanılmaktadır. Ayrıca İçtüzüğün 50. maddesi uyarınca Danışma Kurulu tespitite de bulunabilir. Danışma Kurulunun tespitine ve teklifine bağlanan hususlar Genel Kurulun oyuna sunulur. Buradaki belirleyici unsur, tespit veya teklifin oya sunulmasıdır. İkinci olarak İçtüzüğün sadece iki maddesinde Genel Kurulun oyuna sunulmadan Danışma Kuruluna işlev verilmiştir. Bunlardan birincisi komisyonlara havale edilen bir işin bekleme süresi olan kırk sekiz saatten önce görüşülebilmesi için Danışma Kurulunun tavsiyede bulunmasıdır. İkincisi ise İçtüzüğün 89. maddesinde öngörülen tekrar-i müzakeredir. Maddeye göre teklif veya tasarının tümünün oylanmasından önce, belli bir maddesinin yeniden görüşülmesini gerekçeli önerge ile esas komisyon veya hükümet bir defaya mahsus olmak üzere talep edebilir. Bu talep Danışma Kurulunun görüşü alındıktan sonra Genel Kurulca görüşmesiz olarak ve işaret oyu ile karara bağlanır.

Danışma Kurulunun görevleri İçtüzükte ve kanunlarda belirlenenler olmak üzere iki başlık altında ele alınacaktır.

6.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde Belirtilenler

6.1.1. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Tatile Girmemesi

TBMM İçtüzüğü'nün 5. maddesine göre tatil, TBMM'nin çalışmalarının belli bir süre ertelenmesidir. Söz konusu maddenin ikinci fıkrasında Danışma Kurulunun önerisi üzerine başka bir karar alınmadıkça TBMM'nin 1 Temmuz

² Bununla birlikte Danışma Kurulu, bu çalışmanın kapsamı dışındaki parlamento hukuku konuları hakkında görüş bildirmektedir. Örnek: TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 4, C. 90, B. 131, 28.06.1995, s. 120-122.

günü tatile gireceği öngörülmüştür. Buna göre TBMM'nin çalışmalarına devam etmek, tatile girmemek için karar alması gerekmektedir. Karar alınmadığı takdirde 1 Temmuzda TBMM kendiliğinden tatile girmektedir. Tatile girme için değil de; tatile girmeme, diğer bir deyişle çalışmaya devam etme amacıyla karar alınması “parlamentonun sürekliliği” ilkesi ile bağdaşmamaktadır.³ Danışma Kurulu önerisi üzerine Genel Kurulca karar alınmadıkça TBMM'nin 1 Temmuz günü tatile gireceği düzenlemesi, 1996 yılında İçtüzük değişikliği ile yapılmıştır.

1973 İçtüzüğü'ndeki düzenleme “parlamentonun sürekliliği” ilkesine uygundur. 1973 İçtüzüğü'nün 5. maddesinde TBMM'nin tatile girmesi için Millet Meclisince karar alınması, Danışma Kurulunun görüşü alındıktan sonra teklifin Genel Kurulca karar alınmasına bağlanmıştır. Madde gerekçesinde tatil teklifi yapılmasının Danışma Kurulunun yetkisi haline getirildiği belirtilmektedir.⁴

1996'da yapılan İçtüzük değişikliklerinden önce tatile girmeye ilişkin bazı Danışma Kurulu önerilerinde sebep belirtilmekte iken bazılarında belirtilmemektedir. Tatile girme sebepleri arasında genelde seçimlerin yapılacak olması sebebi ile milletvekillerine seçim çevrelerinde çalışma imkanı tanımak gösterilmektedir.

6.1.2. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Aravermesi

TBMM İçtüzüğü'nün 6. maddesine göre araverme TBMM'nin on beş günü geçmemek üzere çalışmalarını ertelemesidir. TBMM'nin araverme kararı alması Danışma Kurulunun görüşü alındıktan sonra teklifin Genel Kurulca oylanması sureti ile olur.

Araverme için Danışma Kurulu önerisinde bazen sebep belirtilmekte, bazılarında ise belirtilmemektedir. Bazı araverme sebepleri şunlardır:

— Başkanlık Divanı ve komisyonların üyeliklerine aday tespiti

³ Fahri Bakırcı, TBMM'nin Çalışma Yöntemi, İmge Kitabevi, Ankara, Şubat 2000, s. 92.

⁴ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s. 8.

- Yaklaşan yerel seçimlerde Parlamento üyelerinin çalışmalarına imkan vermek
- Millet Meclisi Başkanının bir an önce seçilmesine çözüm aramak amacıyla temasların sürdürülmesine ve milletvekillerinin kendi aralarında fikir oluşturmalarına olanak sağlamak
- 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı
- Kurban Bayramı⁵
- Milletvekili ara seçimleri
- Milletvekillerinin genelde eylül ayında yapılan kongrelere katılmasına imkan tanımak
- Halk oylaması
- Mahalli idareler seçimleri
- Cumhurbaşkanı'nın vefatı⁶
- Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün temel atma töreni⁷

Tatil ve aravermede kural olarak komisyonlar çalışmaz. İçtüzüğün 25. maddesine göre hangi komisyonların tatil ve aravermede çalışacağı, Başkanın teklifi üzerine Genel Kurulca belirlenir. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu⁸ ve Dilekçe Komisyonunun⁹ genellikle yasama yılı sonlarında aldığı çalışma kararı Komisyon Başkanlığınca TBMM Başkanlığına gönderilmektedir. Komisyonun çalışma kararı Genel Kurulda oya sunulmaktadır. Bu işlemde bir usul hatasının olduğu söylenebilir. İçtüzükte hangi komisyonların tatil ve aravermede çalışacağı TBMM Başkanının teklifi üzerine Genel Kurulca tespit edileceği belirtilmişken Komisyon Başkanlığının yazısının doğrudan Genel Kurulun oyuna sunulması doğru değildir. Komisyon Başkanlığının talebi üzerine TBMM Başkanlığının bir öneri hazırlaması ve hazırlanan önerinin Genel

⁵ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 2, C. 6, B. 2, 04.09.1984, s. 90-93.

⁶ TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 2, C. 34, B. 93, 20.04.1993, s. 257.

⁷ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 2, C. 17, B. 104, 28.05.1985, s. 59-65. (Siyasi parti grubunun Danışma Kurulunun toplantı yapılması talebinde gündem olarak konu belirtilmekte ve ayrıca Genel Kurulda konu üzerinde tartışma yapılmakta; ancak siyasi parti grup önerisinde açıkça sebep belirtilmemektedir.)

⁸ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 3, C. 89, B. 120, 28.06.2005, s. 432-433.

⁹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 1, C. 89, B. 25, 31.07.2003, s. 638.

Kurulun oyuna sunulması gerekir. Bir uygulamada ise Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca karar verilmiştir.¹⁰

Genelde aravermelerde komisyonların çalışması için TBMM Başkanlığı teklifte bulunmamaktadır. Ancak komisyonların çalışması İçtüzükte öngörülme-yen bir şekilde sağlanmaktadır. Doğrudan araverme kararı alınmamakta; bunun yerine “Genel Kurulun toplanmaması veya çalışmaması” şeklinde karar alınmaktadır. Bu şekilde karar alındığında sadece Genel Kurulun çalışmaması öngörüldüğünden komisyonlar çalışabilmektedir. Ancak bu fiili durum İçtüzüğe uygun değildir.

6.1.3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanının Kuruluşu ve Başkanlık Divanında Siyasi Parti Gruplarının Temsili

TBMM İçtüzüğü'nün 9. maddesine göre Başkanlık Divanı bir Başkan, dört başkanvekili, yedi katip üye ve üç idare amirinden kurulur. Maddenin ikinci fıkrasında gerektiğinde, Genel Kurulun Danışma Kurulunun teklifi üzerine katip üyelerin veya idare amirlerinin sayısını artırabileceği düzenlenmiştir.

TBMM İçtüzüğü'nün 11. maddesine göre TBMM Başkanı, siyasi parti gruplarının parti grupları toplam sayısı içindeki yüzde oranlarını ve bu oranlara göre her siyasi parti grubuna düşen Başkanlık Divanındaki görev yeri sayısını tespit eder ve Danışma Kuruluna bildirir. Başkanlık Divanındaki görev yerleri, başkanvekilliklerinden ikisi TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğuna sahip siyasi parti grubuna ait olmak üzere oranı en yüksek olandan başlayarak sıra ile dağıtılır.

Başkanvekillikleri için, bir siyasi parti üye tamsayısının çok üzerinde milletvekiline sahip ise, iki başkanvekilliğini mi ya da gücü oranında düşecek başkanvekilliğini mi alacağı konusunda açıklık bulunmamaktadır. İçtüzüğün 11. maddesinin ikinci fıkrasında “sıra ile dağıtılır” ifadesi kullanıldığından

---

¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 1, C. 4, B. 84, 27.06.1984, s. 534-535.

başkanvekilliğinden ikisi TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğuna sahip siyasi parti grubuna verildikten sonra kalan iki başkanvekilliği milletvekili sayısı en yüksek olandan başlayarak birer birer dağıtılır. İki başkanvekilliğini verdikten sonra kalan, dört siyasi parti grubu varsa, en çok milletvekiline sahip iki siyasi partiye birer adet başkanvekilliği verilmesi gerekir. Bunun adaletsiz sonuçlara yol açacağı 1973 İçtüzüğü görüşmelerinde Sivas Mv. Ahmet Durakoğlu tarafından dile getirilmiştir.¹¹

Katip üyelikler ve idare amirlikleri için görev yerleri dağıtımı Danışma Kurulunun görüşü alındıktan sonra Genel Kurulca kararlaştırılır. Siyasi parti grupları kendilerine düşen görev yerleri için adaylarını belirler. Bu adayları gösteren listenin Genel Kurulda işaret oyuyla oylanması sureti ile seçim tamamlanmış olur.

İçtüzüğün 12. maddesinin son fıkrasına göre Genel Kurulda siyasi parti gruplarının oranlarında değişiklik olması halinde, grupların Başkanlık Divanında sahip oldukları üyeliklerin sayısı ve görev yerleri değişen oranlara uymuyorsa, Başkan, durumu tespit eder ve İçtüzüğün 11. maddesi uyarınca işlem yapılır.

Millet Meclisi (MM) 4. Dönemde Danışma Kurulunun “1. Yeni Başkan seçilinceye kadar, en yaşlı eski Başkanvekili geçici olarak Genel Kurula Başkanlık eder. 2. Yeni Divan Üyeleri seçilinceye kadar, eski Divan Üyeleri görevlerini geçici olarak yürütürler. 3. Yeni idareci Üyeler seçilinceye kadar, eski idareci üyeler görevlerini geçici olarak yürütürler.” şeklindeki görüşü Genel Kurulun bilgisine sunulmuştur.¹² Ancak bu görüş açılan usul görüşmesinde şu şekilde eleştirilmiştir:

Böyle bir içtüzük maddesi Meclis İçtüzüğünde bulunmamaktadır. Danışma Kurulu, İçtüzüğün 12. maddesine atıfla bu tavsiyeyi bilgiye sunmuştur. Tavsiye ettiği husus İçtüzüğe aykırıdır. İki yılın hitamında yalnız Meclis Başkanlığı boşalmıyor, aynı anda İçtüzüğün 11. maddesine göre Başkanlık Divanının diğer üyelikleri de boşalmaktadır. Görevleri bitmiş Başkan, Başkanvekilleri, İdareci Üye ve Kâtiplerin İçtüzüğün 10 ve 11. maddelerine göre kendilerini nasıl görevli görebilirler?

¹¹ MM Tutanak Dergisi, YY. 3 (14), YY. 4, C. 29, B. 16, 08.12.1972, s. 590-596.

¹² MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 3, C. 14, B. 1, 01.11.1975, s. 12.

Yasalar yalnız başkanlar için iki yıl barajını koymamış, aynı zamanda Divan için de koymuştur.¹³

Danışma Kurulu teklifinde benimsenen görüşün İctüzüğe ve mevcut temüllere uygun olduğu belirtilmektedir. Usul görüşmesi sonunda Danışma Kurulu teklifinin oylanıp oylanmayacağı hususu oya sunulmuştur. Ancak teklifin oya sunulması kabul edilmemiştir.¹⁴

6.1.4. Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonlarının Üye Sayısının Belirlenmesi

İctüzüğün 20. maddesine göre Plan ve Bütçe Komisyonu ile Kamu İktisadi Teşebbüsleri(KİT) Komisyonu hariç diğer komisyonların üye sayısı Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca işaret oyu ile kararlaştırılır.¹⁵ Plan ve Bütçe Komisyonunun üye sayısı(40) (Anayasa md. 162); KİT Komisyonununki(35) (3346 Sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile Fonların TBMM’ce Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, md. 3) olarak öngörüldüğünden, bu komisyonların sayıları Danışma Kurulunca önerilmektedir. İctüzüğün 21. maddesinde Başkanın 11. maddenin ilk fıkrasında belirtilen oranlara göre, komisyonlarda siyasi parti gruplarına düşen üye sayısını tespit edeceği öngörülmüştür. 11. maddeye yapılan atıf sebebi ile Başkanın yaptığı dağılım Danışma Kuruluna bildirilir. Bunun üzerine tüm komisyonların üye sayısının siyasi parti gruplarına, siyasi partilere ve bağımsızlara¹⁶ göre dağılımı, liste halinde Danışma Kurulunun önerisi ile Genel Kurulun onayına sunulmaktadır.

Genel Kurulda siyasi parti gruplarının oranlarında değişiklik olması durumunda partilerin bir komisyonda sahip oldukları üyeliklerin sayısı değişen

¹³ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 3, C. 14, B. 32, 24.12.1975, s. 259.

¹⁴ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 3, C. 14, B. 32, 24.12.1975, s. 259.

¹⁵ Plan ve Bütçe Komisyonu ile KİT Komisyonu üye sayıları Anayasa ve Kanunla belirlendiğinden Danışma Kurulu belirlememekle birlikte Danışma Kurulu önerisinde bunların dayanakları ve üye sayıları belirtilmektedir. Buna, sözkonusu komisyon üyeliklerinin siyasi partilere göre dağılımını belirlemek amacı ile gerek duyulmaktadır.

¹⁶ Plan ve Bütçe Komisyonunda Anayasa, KİT Komisyonu, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu(IHİK) ve AB Uyum Komisyonunda ilgili kanunlar uyarınca bağımsız üye yer almaktadır. Grubu bulunmayan siyasi partiye mensup milletvekilleri de bağımsız üye olarak kabul edilmektedir.

oranlara uymuyorsa Başkan durumu tespit eder ve bunun üzerine 21. maddede belirtilen işlemler yapılır. İktüzüğün 22. maddesi uyarınca Başkan değişen oranlara göre siyasi parti gruplarına düşen üyelikleri tespit eder ve Danışma Kuruluna bildirir. Danışma Kurulu bunu öneri olarak Genel Kurulun oyuna sunar. Genel Kurul işaret oyuyla karar verir. Oylama aynı zamanda her siyasi parti grubuna düşen üye sayısını da kapsamaktadır. Gerekli görülürse konu hakkında görüşme de yapılabilir.¹⁷

Ayrıca komisyonların üyeliklerinin artırılması veya azaltılması da Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca kararlaştırılır. Örneğin 23. Dönemde AB Uyum Komisyonunun üye sayısı artırılmıştır.¹⁸

Komisyon üyeliklerinin siyasi parti gruplarının hepsinin komisyonlarda temsilini ve siyasi parti gruplarının daimi komisyonlara ayırabilecekleri üye sayısının gerçek durumla bağdaşmasını sağlamak için Danışma Kuruluna görev verilmiştir.¹⁹ Genelde dağılımın adaletli olmasına ve her milletvekiline bir komisyonda görev verilebilmesine dikkat edilmektedir.

¹⁷ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s. 7.

¹⁸ "Avrupa Birliği'nin üye sayısının 25'e çıkmasının ardından, Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu'nun Avrupa Birliği kanadı üye sayısını 25'e çıkarmıştır. Buna mukabil Karma Parlamento Komisyonu Türk kanadı halen 15 üyeden oluşmaktadır. Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu İktüzüğü'nün 1 inci maddesinin 2 nci fıkrasında; Karma Parlamento Komisyonu'nun, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Avrupa Parlamentosu'nun eşit sayıdaki üyelerinden meydana geleceği ifade edilmiştir.

Buna göre, Türkiye-Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi kanadının üye sayısının 25'e çıkartılması, bunun sağlanabilmesi için de 4847 sayılı Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Kanunu'nun 2 nci maddesi gereğince Avrupa Birliği Uyum Komisyonu'nun üye sayısının da 26'ya çıkartılması, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu üyeliklerinin Adalet ve Kalkınma Partisi Grubuna 16 üye, Cumhuriyet Halk Partisi Grubuna 5 üye, Milliyetçi Hareket Partisi Grubuna 3 üye, Demokratik Toplum Partisi Grubuna 1 üye ve bağımsızlara da 1 üye şeklinde olmasının Genel Kurulun onayına sunulması, önerilmiştir." (TBMM Tutanak Dergisi, D. 23, YY. 1, C. 1, B. 7, 29.08.2007, s. 89-90.)

¹⁹ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s. 5.

6.1.5. Kanun Teklif ve Tasarılarının Komisyona Havalesini Müteakiben 48 Saat Geçmeden Görüşülebilmesi İçin Tavsiye Kararının Alınması

İçtüzüğün 36. maddesinde komisyonlara havale edilen işlerin görüşülmesine, havale tarihinden itibaren kırk sekiz saat sonra başlanabileceği, Danışma Kurulunun tavsiyesi veya bir kanun tasarı veya teklifinin tümünün veya belli hükümlerinin komisyona geri alınması veya geri verilmesi hallerinde kırk sekiz saatlik süre kaydına uyulmayabileceği öngörülmüştür.

Siyasi açıdan ivedilik arz eden kanun teklif ve tasarılarının bir an evvel kanunlaşması amacıyla süre kaydına uymamak için bu yola sıklıkla başvurulmaktadır. Bunun için Danışma Kurulunun tavsiye kararı alması gerekmektedir. Danışma Kurulu belli bir kanun teklif veya tasarısı ya da içtüzük teklifinin komisyonlarda kırk sekiz saat geçmeden görüşülebilmesi hususunda tavsiyede bulunur. Az sayıda aksi uygulamalar da bulunmakla birlikte²⁰ tavsiyeler önerilerden farklı olarak Genel Kurulda okunmamakta ve oya sunulmamaktadır. Tavsiyenin bir örneği ilgili komisyona gönderilir.

17. Dönemde bir kanun teklifinin Başkanlıkça havale edildiği Anayasa Komisyonunda İçtüzüğün 36. maddesine göre 48 saat geçmeden görüşmelerine başlanması önerilmiştir. Açılan usul görüşmesinde komisyonun Danışma Kurulunun tavsiyesi üzerine konu hakkında karar vereceği, komisyonların Genel Kurula niyabeten iş görseler de Genel Kurulun vesayetinde olmadığını ve bu sebeplerle önerinin oylanmasının İçtüzüğe aykırı olduğu belirtilmiştir.²¹ Ancak öneri oylanarak kabul edilmiştir.²² Danışma Kurulu tavsiyesinin komisyonu 48 saat geçmeden belirtilen kanun teklif veya tasarısını görüşmeye zorlayıcı değil, komisyonu yetkilendirici üslupta formüle edilmesi gerekir. Danışma Kurulu 48 saat geçmeden bir konunun komisyonda görüşülmesini kararlaştıramaz.

²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 20, YY. 1, C. 10, B. 88, 27.09.1996, s. 14-23. TBMM Tutanak Dergisi, D. 20, YY. 1, C. 10, B. 89, 28.09.1996, s. 195-205.

²¹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 3, C. 30, B. 117, 10.07.1986, s. 450-451.

²² TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 3, C. 30, B. 117, 10.07.1986, s. 457-458.

Danışma Kurulu toplantısında oybirliği sağlanamazsa kanun teklif ve tasarısını komisyonun kırk sekiz saat geçmeden görüşebilmesi siyasi parti grup önerisi olarak Genel Kurulun oyuna sunulabilir.²³

6.1.6. Komisyonda Süresi İçerisinde Görüşülmeyen Kanun Hükümünde Kararnamelerin Doğrudan Genel Kurulun Gündemine Alınması

İçtüzüğün 37. maddesine göre tasarı veya tekliflerle kanun hükümünde kararnamelerin esas komisyona havale gününden itibaren en geç kırk beş gün içerisinde sonuçlandırılması gerekir. Bu sürenin bitiminde tasarı, teklif ve kanun hükümünde kararnamenin doğrudan Genel Kurulun gündemine alınmasını Hükümet veya teklif sahipleri isteyebilir. Maddenin üçüncü fıkrasında süresi içinde komisyonda görüşülmeyen kanun hükümünde kararnamelerin doğrudan Genel Kurulun gündemine alınmak üzere Meclis Başkanlığınca Danışma Kuruluna götürüleceği belirtilmiştir. Düzenleme 1996 İçtüzük değişiklikleri ile getirilmiştir. Ancak bu hüküm bu zamana kadar uygulanmamıştır.²⁴

6.1.7. Denetim Konuları İçin Belli Bir Günde Belli Bir Süre Tayini

Genel Kurul, çalışmalarını gündeme uygun olarak yürütür. Gündemin hangi kısımlardan oluşacağı İçtüzüğün 49. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre Genel Kurul gündemi sekiz kısımdan oluşur:

1. Başkanlığın Genel Kurula sunuşları
2. Özel gündemde yer alacak işler
3. Seçim
4. Oylaması yapılacak işler

²³ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 1, C. 7, B. 47, 15.03.2003, s. 498-499.

²⁴ Remzi Çiftelinar, Yasama Sürecinde Plan ve Bütçe Komisyonunun Yeri ve Etkinliği, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 120, Ankara, 2007, s. 94.

5. Meclis soruşturması raporları
6. Genel görüşme ve Meclis araştırması yapılmasına dair öngörüşmeler
7. Sözlü sorular
8. Kanun tasarı ve teklifleri ile komisyonlardan gelen diğer işler

Gündem adı verilen ve Genel Kurulun çalıştığı günler dağıtılan belge belli bir süre sonra adeta gündem olmaktan çıkmaktadır. Şöyle ki gündem denildiğinde anlaşılan belirli bir gün hangi konuların görüşüleceğinin belli olmasıdır. Ancak Meclis çalışmalarına baktığımızda Genel Kurul çalışmaları bastırılan gündeme uygun şekilde yapılmamaktadır. Meclis çalışmaya başlamasından belli bir süre sonra gündem adeta küçük boyutlu bir kitap hacmine ulaşmakta ve hangi konunun görüşüleceği konusunda tam bir bilgi vermemektedir. Bu sebeple bazı hallerde Danışma Kurulunun gündem konuları hakkında değişiklik teklifini Genel Kurula getirmesi kolaylık sağlamaktadır. Ancak Danışma Kurulu İttüzük uyarınca Genel Kurul gündemini düzenleyen teklifinin okunduğu birleşimde de görüşülecek konular hakkında öneri getirebilmektedir. Bu sebeple Danışma Kurulu önerisinin okunduğu birleşimde hangi konuların görüşüleceği konusunda milletvekilleri genel olarak bilgi sahibi değildir. Ancak Danışma Kurulu önerisinin kabulünü müteakiben bulunan birleşimde hangi konunun görüşüleceği bilgisine ulaşmaktadırlar. İttüzük görüşmelerinde milletvekillerinin birleşimde görüşülecek konu hakkında birleşimden önce bilgi sahibi olmaları ve bu yönde maddede değişiklik yapılması gerektiği ifade edilmiştir.²⁵

49. maddenin ikinci fıkrası uyarınca Danışma Kurulunun teklifi ve Genel Kurulun onayı ile 6. ve 7. kısımların her biri için haftanın belli bir gününde belli bir süre ayrılabilir. Burada belirtilen 6. ve 7. kısımlar denetim konularını oluşturmaktadır.

Yasama dönemi başlarında genellikle denetim konularının haftanın belli bir gününde görüşülmesi için genel bir Danışma Kurulu önerisi Genel Kurulda oylanmaktadır. Bu öneri şu şekildedir:

---

²⁵ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 30, B. 18, 12.12.1972, s. 104.

Genel Kurulun toplantı günlerinden salı gününün denetim konularına (Anayasanın süreye bağladığı konular hariç), Çarşamba ve Perşembe günlerinin de kanun tasarı ve teklifleri ile komisyonlardan gelen diğer işlerin görüşülmesine ayrılması, Salı ve Çarşamba günlerinde birleşimin başında bir saat süre ile sözlü soruların görüşülmesi, “Sunuşlar” ve işaret oyu ile yapılacak seçimlerin her gün yapılması Danışma Kurulu tarafından önerilmiştir.

18. Dönemde Genel Kurulda salı günü denetim konularının, çarşamba ve perşembe günleri kanun tasarı ve teklifleriyle komisyonlardan gelen diğer işlerin görüşülmesi hakkındaki ANAP Grubu önerisinin usule uygun olup olmadığına ilişkin usul görüşmesi açılmıştır. Antalya Mv. Deniz Baykal parlamentonun işlevinin bir bütün olduğunu ve parça başı çalışan, fason iş tutan, işlevleri birbirinden su geçirmez kompartımanlara ayrılmış bir düzen içine sokulmaması gerektiğini belirtmiştir.²⁶ Görüşme sonunda denetim konularının salı gününe münhasır kılınmasını öngören siyasi parti grubu önerisi kabul edilmiştir.²⁷ 1973 İktüzüğünde denetim konularına Danışma Kurulunun teklifi ile Genel Kurulun onayıyla haftanın belli bir gününde belli bir süre ayrılabilceği öngörülmüştür. Ayrıca sözlü soruların cevaplanma günlerine dair bir düzenleme mevcut değildir. Mevcut İktüzüğün 98. maddesinin ikinci fıkrasına göre sözlü soruların cevaplandırılması için; Anayasa, kanun ve İktüzük gereği zorunluluklar hariç olmak üzere, haftanın en az iki gününde, birleşimin başında ve birer saatten az olmamak üzere Danışma Kurulunun önerisi ve Genel Kurulun onayı ile belli bir süre ayrılır. Bu durumda denetim konularının sadece bir güne münhasır kılınması mümkün değildir. Haftanın bir günü denetim konularına ve en az iki gün birleşimin başında birer saatten az olmamak üzere bir sürenin sözlü sorulara ayrılması gerekmektedir.

Dönem başlarında Danışma Kurulu önerisinin kabulü ile denetim konularına salı günü, sözlü sorular için de salı ve çarşamba günleri birleşimin başlarında birer saat ayrılmasına rağmen ilerleyen birleşimlerde bazen Danışma Kurulu, genellikle de siyasi parti grubu önerisi üzerine Genel Kurulca denetim

²⁶ TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 1, C. 2, B. 23, 17.02.1988, s. 489.

²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 1, C. 2, B. 23, 17.02.1988, s. 499.

konularının görüşülmemesi yönünde karar alınmaktadır. Denetim konularının görüşülmemesinin kararlaştırılması Anayasa'ya ve İçtüzüğe aykırıdır.²⁸ Anayasa hükümetin denetlenmesini TBMM'nin görevleri arasında saymıştır. İçtüzük de denetim konularına belli bir süre ayrılmasına imkan tanımıştır. Eğer bu imkan kullanılmazsa zaten denetim konuları gündemin önlerinde yer aldığından devamlı olarak denetim konuları görüşülür. Ancak içtüzük koyucu kanun yapmanın da önemini farkında olarak denetim konularına belli bir süre ayrılmasından artakalan zamanlarda kanun teklif ve tasarılarının görüşülebilmesini öngörmüştür.

6.1.8. Seçim ve Oylaması Yapılacak İşler İçin Belli Bir Günde Belli Bir Süre Tayini

İçtüzüğün 49. maddesinde Danışma Kurulunun teklifi ve Genel Kurulun onayı ile gündemin 3. ve 4. kısımlarındaki seçimler ve oylamalar için de haftanın belli bir gününün ayrılabilceği belirtilmiştir. Uygulamada seçim ve oylamalar için haftanın belirli bir günü ayrılmamaktadır. Seçim ve oylaması yapılacak işler için gün tayini genel nitelikte olmayıp bir veya birkaç konuya münhasır olarak yapılmaktadır. Ancak uygulamada "sunuşlar ve işaret oyu ile yapılacak seçimlerin her gün yapılması" yasama dönemi başlarında Danışma Kurulunca önerilmektedir.

1961 Anayasası'nın 86. maddesine göre her Meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır, Anayasa'da aksi öngörülmemişse toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar verir. 1961 Anayasası döneminde toplantı ve karar yetersayısının yüksek olması sebebi ile oylamalar tekrarlanmaktaydı.

---

²⁸ 22. Dönem Denizli Mv. Ümmet Kandoğan, denetim konularının görüşülmemesi şeklinde getirilen bir siyasi parti grup önerisini şu şekilde eleştirmektedir: "Şimdi, Anayasamızın 98 ve müteakip maddeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin denetim yollarının neler olduğunu çok açık ve net bir şekilde vazedmiş. Sizin, 45 saatlik Danışma Kurullarıyla ve sözlü soru önergelerini cevaplandırma ile ilgili sözleriniz bir lütuf değil ve yine İçtüzüğün 96 ncı ve müteakip maddeleri Türkiye Büyük Millet Meclisinin denetim yollarını gösteriyor. Bakınız, oradan 98 inci maddenin ikinci fıkrasını okumak istiyorum: "Sözlü soruların cevaplandırılması için, haftanın en az iki gününde, birleşimin başında ve birer saatten az olmamak şartıyla, Danışma Kurulunun önerisi ve Genel Kurulun onayı ile belli bir süre ayrılır." Buraya çok emredici bir hüküm olarak yazılmış. Yoksa, bir grubun lütfü olarak yazılan bir mesele değil." TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 4, C. 101, B. 27, 06.12.2005, s. 138-139.

Örneğin 2086 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Kültürel ve Bilimsel Yardımlaşma Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun'un 22 defa oylaması yapılmıştır.²⁹ Oylamalar için haftanın belli bir saatinin ayrılmasının sorunu çözeceği düşünüldüğünden bu hüküm getirilmiştir. Ancak getirilen çözüm yolu pek uygulanmamıştır.

Anayasa, İctüzük ve kanunlarda belirlenen ve TBMM Genel Kurulunun seçimine bağlanan konuların belli bir günde yapılması Danışma Kurulunca önerilmektedir. Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurul tarafından tespit edilen seçim konuları aşağıda ele alınmıştır:

— Cumhurbaşkanı seçimi

Anayasa'nın 102. maddesi uyarınca yapılan cumhurbaşkanı seçimi gündemin "Seçim" kısmında yer almaktadır. 1961 Anayasası'nın 95. maddesinde cumhurbaşkanının seçimi için ilk iki oylamada üçte iki, bu sağlanamazsa salt çoğunluk ile yetinileceği öngörülmüştür. Anayasa'da adaylık sürecine yer verilmemiştir. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresinin dolması üzerine yapılan ilk turda aday olmaması sebebiyle seçim yapılamamıştır.³⁰ 1982 Anayasası'nın aksine 1961 Anayasası'nda cumhurbaşkanının seçimi için oylamalar sınırlandırılmamıştır. 1980'deki cumhurbaşkanı seçim sürecinin başında Danışma Kurulu, cumhurbaşkanı seçimi için öneri getirmemiştir. Ancak seçim süreci başladıktan sonra cumhurbaşkanı seçimi tamamlaninceye kadar TBMM'nin cumartesi ve pazar hariç her gün toplanması siyasi parti grup öneri olarak getirilmiş ve öneri kabul edilmiştir.³¹ Cumhurbaşkanı seçimi için yapılan 119 tura rağmen cumhurbaşkanı seçilememiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı 1982 Anayasası'nın geçici 1. maddesinde yer alması sebebi ile halkoyu ile kararlaştırıldığından TBMM'de seçim yapılmamıştır. Turgut Özal³², Süleyman Demirel³³, Ahmet Necdet Sezer³⁴

²⁹ TBMM Kanunlar Dergisi, C. 60, TBMM Basımevi, Ankara, 1977, s.216,

³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Toplantı: 19, C. 1, B. 6, 22.03.1980, s. 174. (MM ve CS TBMM'yi oluşturmaktadır. Bu sebeple iki meclisin toplantı tutanakları TBMM Tutanak Dergisi'nde yer almaktadır. Toplantı yasama yılını ifade etmektedir. Birleşik Toplantı için yasama dönemi ibaresi kullanılmamıştır.)

³¹ TBMM Tutanak Dergisi, Toplantı: 19, C. 1, B. 9, 27.03.1980, s. 188.

³² TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 3, C. 32, B. 13, 05.10.1989, s. 223-224.

³³ TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 2, C. 35, B. 98, 04.05.1993, s. 169.

³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, D. 21, YY. 2, C. 31, B. 86, 25.04.2000, s. 535.

ve Abdullah Gül'ün³⁵ cumhurbaşkanı seçilmelerinin günleri Danışma Kurulu önerisi üzerine Genel Kurulca belirlenmiştir.

31.5.2007 tarihli ve 5678 sayılı Kanunla Anayasada yapılan değişiklikle cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi öngörüldüğünden, cumhurbaşkanlığı seçimleri gündemin “Seçim” kısmında yer almayacaktır.

— TBMM Başkanı seçimi

17. Dönemden itibaren Meclis Başkanlarının seçim günleri Danışma Kurulu önerisi üzerine Genel Kurulca kararlaştırılmıştır. Bazı Danışma Kurulu önerilerinde her oylama için bir birleşim tayin edilirken³⁶ son dönemlerde sonuç alınıncaya kadar tüm oylamaların bir birleşimde yapılması önerilmektedir.³⁷

— Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda boşalan üyelükler için seçim

3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 6. maddesinde RTÜK üyelerinin TBMM tarafından seçileceği belirtilmiştir. Bu hüküm uyarınca yapılan seçimlerin günü Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca belirlenmektedir.

---

³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 5, C. 154, B. 93, 24.04.2007, s. 331. Birinci oylamada uygulanan usulün Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla açılan davada Anayasa Mahkemesinin oylamanın tekrarlanması yönünde karar vermesinden dolayı oylama günleri yeniden siyasi parti grup önerisi ile belirlenmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 5, C. 155, B. 97, 02.05.2007, s. 100-101.) Ancak önce erken seçim kararının alınması ve ardından da cumhurbaşkanının seçilememesi sebepleri ile seçim yapılmıştır. Seçimlerden sonra Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca cumhurbaşkanı seçimi için oylama günleri belirlenmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, D. 23, YY. 1, C. 1, B. 3, 10.08.2007, s. 43.)

³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, D. 20, YY. 1, C. 1, B. 2, 18.01.1996, s. 33.

³⁷ TBMM Tutanak Dergisi, D. 23, YY. 1, C. 1, B. 2, 09.08.2007, s. 25. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı seçiminin bu Birleşimde yapılması ve çalışma süresi dolduğu takdirde Başkan seçilinceye kadar çalışma süresinin uzatılmasının; Genel Kurulun 10 Ağustos 2007 Cuma günü de toplanmasının Genel Kurulun onayına sunulması Danışma Kurulunca uygun görülmüştür.)

— Sayıştay Başkan ve Üyelerinin seçimi

832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 5 ve 6. maddeleri uyarınca Sayıştay Başkanı ve üyeleri TBMM tarafından seçilir. Seçim günleri Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca belirlenmektedir.³⁸

Sayıştay Kanununda Sayıştay üye seçimlerinin nasıl yapılacağına dair düzenleme bulunmaması sebebi ile konu, Danışma Kurulunda görüşülmüştür. Danışma Kurulu 14.04.1998 tarihli toplantısında seçimlerin İctüzüğün 150. maddesi uyarınca adı okunan milletvekilinin, oyunu, kürsüdeki kutuya atması suretiyle yapılmasının uygun olacağı sonucuna varmıştır. Danışma Kurulunun seçim usulü hakkında vardığı sonuç oturum başkanınca Genel Kurula bildirilmiştir.³⁹ Sayıştay Kanununun 5. maddesinde Sayıştay Başkanının gizli oyla seçileceği belirtildiğinden oylamanın nasıl olacağı yönünde sorun bulunmamaktadır.

Açık veya gizli oylamaların belli bir günde yapılması Danışma Kurulunun önerisi ile Genel Kurula götürülebilir. 22. Dönemde Meclis soruşturması raporu⁴⁰ ve Anayasa değişikliği oylamaları⁴¹ için belli bir gün tespit edilmiştir. Genellikle seçim ve oylamalar için belli bir gün belirlenmesi birlikte yapılırken önceki dönemlerde seçim ve oylamalar için belli bir gün tayin edilmesine de rastlanmaktadır. MM 4. Dönemde Anayasa Mahkemesine seçilecek üyelerin seçimi ile bütçe oylamalarının birlikte yapılması Danışma Kurulu tarafından önerilmiştir.⁴² Başka bir öneri ile Anayasa Mahkemesine üye seçimi ile açık oylamaların birlikte yapılması teklif edilmiştir.⁴³

Seçimler için gün tayini seçimlerin periyodik olması sebebi ile belli zamanlarda yapılmaktadır. Ancak oylamalar için böyle bir durum sözkonusu olmamasına rağmen, bunun için gün tayinine nadiren rastlanmaktadır.

³⁸ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 3, C. 74, B. 57, 10.02.2005, s. 143.

³⁹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 20, YY. 3, C. 51, B. 83, 29.04.1998, s. 404.

⁴⁰ "Gündemin "Oylaması Yapılacak İşler" kısmının 2 nci sırasında yer alan (9/5, 6) esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu raporunda Yüce Divana sevki istenen eski Başbakan A. Mesut Yılmaz ve Devlet eski Bakanı Güneş Taner haklarında ayrı ayrı yapılacak gizli oylamanın Genel Kurulun 27.10.2004 Çarşamba günkü 11 inci Birleşiminde yapılması Danışma Kurulunca uygun görülmüştür." TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 3, C. 62, B. 10, 26.10.2004, s. 83.

⁴¹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 4, C. 96, B. 13, 27.10.2005, s. 654-662.

⁴² MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 1, C. 5, B. 89, 29.05.1974, s. 527-828.

⁴³ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 1, C. 6, B. 96, 13.06.1974, s. 153.

6.1.9. Kanun Tasarı ve Teklifleri İle Komisyonlardan Gelen Diğer İşlerin Sırasının Değiştirilmesi

İçtüzüğün 49. maddesinin 5. ve 6. fıkralarında gündemin 8. kısmında yer alan kanun tasarı ve teklifleri ile komisyonlardan gelen diğer işlerin sırasının değiştirilebilmesine imkan tanınmıştır. Buna göre Başkanlıkça lüzum görülen hallerde, 8. bentteki işlerin görüşme sırası Danışma Kurulunca Genel Kurula teklif olunabilir. Hükümet, esas komisyonlar ve kanun teklifi sahiplerinin bu konu ile ilgili istemleri de Danışma Kurulunda görüşülür. Danışma Kurulunun bu konu hakkındaki görüşü Genel Kurulun onayına sunulur.

Milletvekillerinin Genel Kurulda hangi konunun görüşülecek olmasını bilmemeleri problem olmuştur. MM 4. Dönemde Danışma Kurulunca tespit edilen gündem sırasından milletvekillerinin bilgisi olmaması nedeniyle birleşimin ertelenmesi gerektiği hakkında usul görüşmesi açılmıştır. Ancak Başkan uygulamanın İçtüzüğe uygun olduğunu belirtmiştir.⁴⁴

İçtüzük hükmü uyarınca hükümet, esas komisyonlar ve kanun teklifi sahiplerinin konu ile ilgili istemleri de Danışma Kurulunda görüşülür. Teklif sahibinin istemi hakkında Danışma Kurulunda uzlaşma sağlanamamışsa milletvekilinin teklifi sırasını beklemek zorundadır. Ancak hükümet hesabına iktidar partisi grubu ve siyasi parti grupları uzlaşma sağlanamayan istemlerini doğrudan Genel Kurula götürebilirler. Milletvekilinin teklifinin öncelikle görüşülme talebi konusunda Danışma Kurulunda uzlaşma sağlanamazsa ya da Kurul toplanamazsa veya uzlaşma sağlanamaması ve Kurulun toplanamaması üzerine siyasi parti grupları milletvekilinin talebini Genel Kurula götürmezlerse en az yirmi milletvekilinin imzasıyla teklifin Genel Kurula götürülebilmesine imkan tanınması, talebin Genel Kurulun bilgisine sunulması, istem üzerinde görüşme açılması ve ret kararını Genel Kurulun vermesi gerektiği savunulmuştur.⁴⁵

⁴⁴ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 4, C. 26, B. 61, 15.03.1977, s. 46-7.

⁴⁵ Hasan Erikli, 1982 Anayasasında Yasa Yapım Süreci, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s. 102-103.

Hükümet, esas komisyon ve teklif sahipleri istemlerini yazılı olarak Danışma Kuruluna iletmemekte, genelde taleplerini siyasi parti grup başkanvekilleri aracılığı ile Danışma Kurulunun gündemine taşımaktadırlar.

Danışma Kurulu ve siyasi parti grup önerileri aracılığı ile en sık başvurulan yol gündemin sekizinci sırasında yer alan kanun tasarı ve teklifleri ile komisyonlardan gelen diğer işler kısmında değişiklik yapılmasıdır. Bu kısımda yapılan değişikliklere, basılı gündemin esas alınması gerektiği ve hazırlıkların basılı gündeme göre yapıldığı gerekçesi ile karşı çıkmaktadır.

6.1.10. Özel Gündem

İçtüzüğün “Özel gündem” başlıklı 50. maddesinde Danışma Kurulunun Anayasa ve İçtüzüğün emredici hükümleri gereğince, belli bir sürede sonuçlandırılması gereken, muayyen bir veya birkaç konunun yer alacağı özel gündemler ve görüşme günlerini tespit edebileceği, bu konuların özel gündemde Başkanlık sunuşundan sonra yer alacağı ve özel gündem maddelerinden sonra, genel hükümler gereğince tespit edilmiş gündem maddelerine yer verileceği düzenlenmiştir.

Özel gündem tabiri kullanıldığında akla, kavramın mefhumu muhalifinden genel gündemin de olması gerektiği sorusu gelmektedir. Ancak özel gündem, gündemden ayrı olarak bastırılan bir gündem değildir. Özel gündem, sadece gündem içerisindeki kısımlardan biridir. Özel gündem tabiri İçtüzük görüşmelerinde de kafa karışıklığına sebebiyet vermiştir. Anayasa Komisyonu sözcüsü özel gündemin tanziminden gayenin, Anayasa ve İçtüzüğün emrettiği konulara öncelik vermek olduğunu belirtmiştir. Maddenin görüşmelerinden, özel gündemin ne olduğunun anlaşılmasına rağmen madde üzerinde yeterince görüşme yapıldığı gerekçesi ile kifayeti-i müzakere tekriri verildiği ve görüşmelerin sonlandırıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁶

Madde gerekçesinde Anayasa ve İçtüzükteki emredici hükümlere uygun tarzda Danışma Kurulu tarafından yapılacak özel gündemlerin, Genel Kurulun

⁴⁶ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 30, B. 18, 12.12.1972, s. 110-111.

onayına tabi olmayacağı öngörülmüştür.⁴⁷ Ayrıca örnek kabildinden bu başlık altında yer alacak konulara yer verilmiştir. Bunlar: Genel ve katma bütçe kanunu tasarısı, uzun vadeli kalkınma planı tasarısı, genel görüşmeler, Meclis araştırması komisyonu raporları hakkında genel görüşmeler, güvenoyu istemi, gensoru görüşmeleri.⁴⁸ İÇTÜZÜĞÜN 50. maddesinden ve gerekçesinden Anayasa'nın ve İÇTÜZÜĞÜN emredici hükümleri gereğince belli bir süre içerisinde sonuçlandırılması gereken konulara Danışma Kurulu tarafından özel gündemde yer verilmesi ve görüşme günlerinin tespit edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. İÇTÜZÜK HÜKÜMLERİNE BAKTIĞIMIZDA BAZI MADDELERDE DANIŞMA KURULU TARAFINDAN ÖZEL GÜNDEM YAPILMASINA YER VERİLDİĞİ, BAZILARINDA İSE VERİLMEYİŞİ GÖRÜLMEKTEDİR. Buna rağmen bu konular için Danışma Kurulu tarafından özel gündem yapılmıştır. Gensoru örneğinde olduğu gibi özel gündemin yapılmasından maksat, emredici hükümlerin gereğini yerine getirmektir. Bu sebeple ilgili maddesinde özel gündem yapılacağından bahsedilmese de eğer konuya ilişkin süreler emredici nitelikte ise özel gündem yapılması gerekmektedir. Gensoruyu ele aldığımızda gensorunun sürelerine ilişkin hüküm Anayasa'da öngörüldüğünden özel gündem yapılması gerekmektedir. Uygulamada da Anayasa'nın ve İÇTÜZÜĞÜN emredici hükümleri gereğince belli bir sürede sonuçlandırılması gereken konuların bazıları hakkında ilgili maddesinde açık bir şekilde bahsedilmemesine rağmen özel gündem hazırlanmaktadır. Ayrıca belli bir sürede sonuçlandırılması gereken konunun sadece Anayasa ve İÇTÜZÜKTE DEĞİL; KANUNDA ÖNGÖRÜLMÜŞSE DE ÖZEL GÜNDEM HAZIRLANMASI GEREKMEKTEDİR. Mesela itiraza uğrayan KİT Komisyonu raporlarının belli bir süre

---

⁴⁷ Madde gerekçesinde özel gündeme ilişkin Danışma Kurulu önerilerinin Genel Kurulun onayına tabi olmadığını belirtilmesine rağmen, öneriler Genel Kurulda oya sunulmaktadır. Ancak oya sunulan husus, özel gündemde yer alacak işin görüşme gününün tespitidir. Bu sebeple uygulama, İÇTÜZÜĞE AYKIRI DEĞİLDİR. Ancak özel gündemde yer alacak işler, Anayasa ve İÇTÜZÜĞÜN emrettiği konular olduğundan, belirtilen sürenin sonuna kadar öneri getirilmemesi durumunda, TBMM Başkanlığı konuyu resen gündeme almalı ve konu hakkında Genel Kurulun bilgilendirmelidir.

20.04.2008 tarihinde dağıtılan Tarım ve Köy İşleri Bakanı Mehmet Mehdi EKER hakkındaki (11/1) esas numaralı gensoru önergesi, Danışma Kurulu önerisi ile özel gündeme alınmamıştır. TBMM Başkanlığı gensoru önergesini Anayasanın 99. maddesi uyarınca onuncu ve son gün olan 29.04.2008 Salı günü gündeminde resen özel gündeme almıştır. Eğer son gün bunun aksine çalışma gününe değil de, TBMM'nin çalışmadığı güne denk gelirse, gensoru önergesinin görüşülmesi muhtemel son günün gündemindeki özel gündeme konulması gerekir.

⁴⁸ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s. 10.

içerisinde Genel Kurulda görüşülmesi kanunda belirtildiğinden özel gündem hazırlanmaktadır.

Özel gündemde görüşülen işler başlıklar halinde şunlardır:

- Genel Görüşme
- Meclis Araştırması Komisyonu Raporu
- Meclis Soruşturması ve Meclis Soruşturması Komisyonu Raporu
- Gensoru
- Bütçe Kanunu Tasarısı ve Mali Yıl Kesinhesap Kanunu Tasarısı
- İtiraza Uğrayan Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu Raporu
- Hükümet Programının Okunması, Görüşülmesi ve Güvenoyu⁴⁹
- Görevde Sırasında Güvenoylaması⁵⁰
- Cumhurbaşkanının Vatana İhanet Suçlandırılması
- Kalkınma Planlarının Görüşülmesi

6.1.11. “Görüşüleceği Önceden Bildirilmeyen Hiçbir Husus Genel Kurulda Görüşülemez.” Kuralının İstisnası

İçtüzüğün 49. maddesinin son fıkrasında Danışma Kurulunun görüşü alınıp, Genel Kurulca kararlaştırılmadıkça, Başkan tarafından görüşüleceği önceden bildirilmeyen hiçbir hususun Genel Kurulda konuşulamayacağı belirtilmiştir. Bu hüküm uyarınca ana kural Genel Kurulun görüşmelerini gündeme göre yapmasıdır. Bu kuralın iki istisnası mevcuttur. Birincisi Danışma

⁴⁹ İçtüzüğün 123. ve 124. maddelerinin başlıkları şöyledir: “Hükümet programının okunması”, “Hükümet programının görüşülmesi; göreve başlarken güvenoyu”. Ancak madde metninde “Hükümet programı” yerine “Bakanlar Kurulu programı” denilmiştir.

⁵⁰ “Başbakanlığın güven istemine dair tezkeresinin, gündemin “Özel Gündemde Yer Alacak İşler” kısmında yer alması; güven istemi görüşmelerinin 6.4.1989 Perşembe günü yapılması ve görüşmelerin bitimine kadar çalışma süresinin uzatılması; görüşmelerde gruplar ve hükümet adına yapılacak konuşmaların birer saat olması; görüşmelere hazırlık imkanı vermek için 5.4.1989 Çarşamba günü Genel Kurul çalışmalarının yapılmaması; güvenoylamasının 11.4.1989 Salı günü Birleşimde yapılması önerilmiştir.” (TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 2, C. 24, B. 73, 04.04.1989, s. 270)

Kurulu önerisi üzerine Genel Kurulca karar alınması halidir. İkincisi ise İçtüzüğün 52. maddesi uyarınca Genel Kurula sevk edilen komisyon raporunun 48 saat geçmeden görüşülebilmesidir. 49. madde genel, 52. madde ise özel hüküm niteliğindedir.

Danışma Kurulu veya siyasi parti grup önerisi üzerine gündemde sık sık değişiklik yapılması en çok eleştirilen konulardan biridir. Milletvekillerinin görüşülecek konular hakkında hazırlık yapmaları gerekmektedir. Ancak gündemin sıkça değişmesi hazırlık çalışmalarına fırsat vermemektedir. Bu durum da konuların yeterince tartışılmadan görüşülmesine sebep olmaktadır. Genel Kurulda hangi konunun görüşüleceğinin belli olmamasını İzmir Mv. Kemal Anadol şu şekilde eleştirmektedir:

Yani, ben, çok değerli Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanvekili Sayın Gündüz'e, dün, en az 4 defa başvurduğum "yarın ne görüşülecek" diye. Şimdi, işin kolayına kaçınca, iktidar 'iktidarıyla muhalefetiyle Meclis çalıştı, şunları şunları çıkardı...' Sağ olun, bazen, yetkili bakanlar, grup başkanvekilleri muhalefete teşekkür ediyorlar; ama, bir türlü emrivakiden vazgeçemiyorlar. Bu emrivakinin ötesinde -demin ciddiyetten bahsettim, sıkılıyorum bunu söylemeye-sanki ortada bir torba var ve torbanın içinden de—hani karamela şekerler vardır, içinde şiiirler, maniler olur—karamela şekeri çekiliyor. Sırası gelmiş, gündeme girmiş yasa tasarıları, o torbanın içinde; ama, yarın içinden hangisinin çıkacağı belli değil. Tam Meclis müzakeresinden önce -Meclisin açıldığı saat kaç; 15.00 saat 14.00'te o torbanın içinden 1 tane karamela şekeri çekiliyor; açıyorsun, içinden Köy Hizmetleri çıkmış veya aile hekimliği çıkabilirdi veya tohumculuk... Yani, iş biraz sulanıyor arkadaşlar; bu Meclisin ciddiyetinin sarsılması ve bu Meclisin çalışma usullerine halkın güvensizliği, doğrudan Meclisin saygınlığına gölge düşürür; yani, bundan vazgeçelim. Her seferinde söylüyoruz bundan vazgeçelim diye, inadına tekrarlanıyor, inadına tekrarlanıyor!⁵¹

Aşağıda Danışma Kurulu önerisi üzerine Genel Kurul gündeminin değiştirilmesi hallerinden en sık kullanılanlarına yer verilecektir.

---

⁵¹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 3, C. 72, B. 49, 11.01.2005, s. 196.

— Genel Kurulda Bekletilme Süresi

TBMM İçtüzüğü'nün 52. maddesinde Genel Kurula sevk edilen bir komisyon raporu veya herhangi bir metnin, aksine bir karar alınmadıkça dağıtım tarihinden itibaren kırk sekiz saat geçmeden görüşülemeyeceği, bu süre geçmeden gündeme alınması, gündemdeki kanun tasarı ve teklifleri ile komisyonlardan gelen diğer işlerden birine öncelik verilerek bu kısmın ilk sırasına geçirilmesi, Hükümet veya esas komisyon tarafından gerekçeli olarak Genel Kuruldan istenebileceği ve bu durumda Genel Kurulun işaret oyu ile karar vereceği öngörülmüştür.

MM 4. Dönemde bu maddenin uygulanması bağlamında usul görüşmesi açılmıştır. TBMM Kitaplığı Kanunu Teklifine Dair CS Başkanlığı tezkeresi ve CS tarafından yapılan değişiklik hakkında MM Plan Komisyonu raporunun 52. (1973 İçtüzüğünde 53. maddeye tekabül etmektedir.) madde uyarınca gündeme alınması hakkında Plan Komisyonu öncelik önergesi vermiştir. Bunun üzerine bazı milletvekilleri bunun Danışma Kurulu ile kararlaştırılması gerektiğini iddia etmişlerdir. Denizli Mv. Hasan Korkmazcan maddenin başkanın söylediği şekilde uygulanması halinde Meclisin her zaman gündemsiz olarak çalışmaya mahkum olacağını belirterek bu durumu şöyle eleştirmiştir.

Bu Meclisi ciddi olarak, bir gündemle çalışan heyet haline getirecek miyiz ve kanunlar üzerinde gruplar hazırlıklarını önceden yapabilecekler mi, yoksa, sanki torbadan çekiliyormuş gibi kanun tasarı ve teklifleri her seferinde, yoklamadan sonra burada mı bizlere duyurulacak?⁵²

İçtüzüğün 52. maddesinde gündeme girecek kanun tasarı ve teklifleri ile komisyonlardan gelen diğer işlerin bekletilme süresi düzenlenmiştir. Maddede sadece bekletilme süresinin beklenmeden bir işin gündeme alınması ve diğer işlerden önce görüşülmesi konusuna yer verilmiştir. Gündemde yer alan bir işin ilk sıraya alınması konusunda hükümet veya esas komisyonun yetkisi bulunmamakta olup, bu yetki İçtüzüğün 49. maddesi uyarınca Danışma Kurulundur. Bu sebeple MM Plan Komisyonunun öncelik önergesi ile

⁵² MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 3, C. 14, B. 43, 22.01.1976, s. 617.

gündemin 31. sırasında yer alan⁵³ TBMM Kitaplığı Kanunu Teklifinin ilk sıraya alınarak görüşülmesi İÇtüzüğe aykırıdır.

Danışma Kurulu önerisinin gerekliliğini savunanlar 1973 İÇtüzüğü'nün 50. maddesinin son fıkrasına dayanmaktadır. Bu fıkraya göre Danışma Kurulunun görüşü alınıp, Genel Kurulca kararlaştırılmadıkça, Başkan tarafından görüşüleceği önceden bildirilmeyen hiçbir husus, Genel Kurulda konuşulamaz.

Gündemde yer almayan konunun görüşülmemesi esastır. Bunun istisnalarından biri de 52. maddedir. Madde açık bir şekilde gündemde yer almayan bir hususun, Hükümet veya esas komisyon tarafından gerekçeli olarak istenmesi halinde Genel Kurul tarafından gündeme alınabileceği anlaşılmaktadır. Maddenin gerekçesinde daha açık bir şekilde bu durum şu şekilde belirtilmiştir: “Bu maddeyle, acele hallerde, gündemde değişiklik isteme yetkisi, sadece Başbakana veya esas komisyon başkanına tanınmıştır. Bu maddeye göre, bir kanun tasarısı veya teklifinin bekleme süresi geçmeden gündeme alınması, kanun tasarısı veya teklifleri ve sair komisyon raporları hakkında öncelik kararı alınması, bir kanun tasarısı veya teklifi hakkında ivedilik kararı alınmasının doğrudan doğruya Genel Kuruldan istenmesi, kanun tasarısı ve tekliflerinin birinci ve ikinci görüşmesi arasındaki bekleme süresinin kaldırılması hususundaki teklifleri, ancak, Başbakan veya esas komisyon başkanı—konuyu acele görürse—Genel Kurulda doğrudan doğruya yapabilecektir.”⁵⁴

Usul görüşmesi sonunda Başkan uygulamasının İÇtüzüğe uygun olduğunu belirterek oylamaya başvurmadan komisyonun öncelik önergesini işleme koymuştur.⁵⁵, ⁵⁶

⁵³ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 3, C. 14, B. 43, 22.01.1976, Gündem s.13-14.

⁵⁴ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s.10.

⁵⁵ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 3, C. 14, B. 43, 22.01.1976, s. 622-624.

⁵⁶ Kanun teklifi ve tasarısının 48 saat geçmeden Genel Kurulda görüşülmesine dair esas komisyon veya hükümetin talepleri yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte bazı hallerde esas komisyon ve hükümetin talebi üzerine işlem yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: 1. TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 3, C. 30, B. 117, 10.07.1986, s. 461. 2. TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 1, C. 4, B. 84, 27.06.1984, s. 534.

Dağıtım tarihinden itibaren 48 saat geçmeden veya Genel Kurul kararı olmadan bir kanun tasarısı veya teklifinin gündeme alınamayacağı hakkında usul görüşmesi açılmıştır. Görüşmede sıra sayısının dağıtım tarihinden 48 saat geçmediği, 48 saatin hesaplanmasında resmi tatilin hesaba katılmaması gerektiği ve İçtüzüğün 52. maddesinde belirtilen prosedürün uygulanmadığı belirtilmiştir. Görüşme sonunda Başkan tutumunun İçtüzük hükümlerine uygun olduğunu belirterek usul görüşmesine sebep olan konuyu oya sunmamıştır.⁵⁷

Teklif ve Tasarıların 48 saat geçmeden gündeme alınması ve öncelikle görüşülmesi İçtüzükte Hükümet ve esas komisyonun talebine bağlanmasına rağmen uygulamada Danışma Kurulu önerisi ile yapılmaktadır. Teklif ve Tasarıların 48 saat geçmeden gündeme alınması ve öncelikle görüşülmesi hakkında Danışma Kurulu MM 4. Dönemde dokuz kez öneride bulunmuştur. Diğer dönemlerde de bu uygulama hızla artmıştır. 52. madde uygulanmaz hale gelmiştir. Örneğin 22. Dönemde 52. madde hiç uygulanmamıştır.

17. Dönemde kanun teklifinin Başkanlıkça havale edildiği Anayasa Komisyonundaki görüşmelerinin saat 19.00'a kadar tamamlanması halinde, Genel Kurulun saat 21.00'de toplanarak teklifin görüşmelerine başlaması ve bitimine kadar çalışmaların aralıksız sürdürülmesi ve görüşmelerin tamamlanmaması durumunda, 11 Temmuz 1986 Cuma günü görüşmelere devam edilmesi siyasi parti grup önerisi şeklinde önerilmiştir.⁵⁸ Açılan usul görüşmesinde Genel Kurula rapor gelmeden çalışma süresinin tayin edilemeyeceği ve ihtimallere göre çalışma süresinin belirlenemeyeceği ifade edilmiştir.⁵⁹ Ancak öneri oylanarak kabul edilmiştir.⁶⁰ Birleşimin devamında İçtüzüğün 52. maddesi uyarınca Genel Kurulda 48 saat geçmeden görüşülebilmesi için Anayasa Komisyonunun talebi de oylanarak kabul edilmiştir.⁶¹

İçtüzüğün 49. maddesinin son fıkrası uyarınca 48 saat geçmeden kanun teklif ve tasarısının gündeme alınması (çoğunlukla gündemin ilk sırasına)

⁵⁷ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 1, C. 2, B. 38, 28.02.1984, s. 168-169.

⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 3, C. 30, B. 117, 10.07.1986, s. 449.

⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 3, C. 30, B. 117, 10.07.1986, s. 451.

⁶⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 3, C. 30, B. 117, 10.07.1986, s. 457-458.

⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 3, C. 30, B. 117, 10.07.1986, s. 461.

Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca kararlaştırılarak yapılmaktadır. Siyasi parti grupları ve “Meclis Yönetimi” İttüzüğün 52. maddesinin uygulanmasını uygun görmemektedir. Bu yol uygulandığı takdirde komisyonların çok sayıda gereksiz talepte bulunmasından ve gündemin her an değiştirilmesinden çekinilmektedir.

Komisyon ve hükümetin İttüzüğün 52. maddesi uyarınca yaptıkları talepleri yok denecek kadar azdır. Uygulamada komisyon ve hükümetin talepleri Danışma Kurulunda görüşülmekte, uzlaşma sağlanamazsa siyasi parti grupları önerilerini Genel Kurula götürmektedirler. Halbuki komisyon ve hükümetin talebinin Danışma Kuruluna götürülmeksizin doğrudan Genel Kurula götürülmesi gerekir. Komisyon ve hükümet istemini Danışma Kuruluna götürme zorunluluğu bulunmamaktadır.⁶² Anayasa Mahkemesi, Danışma Kuruluna sunulmadan, İttüzüğün 52. maddesi uyarınca bir teklifin komisyonun talebi üzerine Genel Kurulda öncelikle görüşülmesinin doğru olduğunu bir kararında şu şekilde ifade etmiştir:

50. madde gündem düzenlenmesi ile ilgili olup öncelik işlemlerini kapsamamaktadır. Maddenin başlığı “gündem”dir, içeriği de gündemdeki işlerin görüşme sıralarının saptanmasıdır. Maddenin son fıkrasında da “Danışma Kurulunun görüşü alınıp, Genel Kurulca kararlaştırılmadıkça Başkan tarafından görüşüleceği önceden bildirilmeyen hiç bir husus, Genel Kurulda görüşülemez.” denilmektedir. Bu hükmü doğal karşılamak gerekir. Çünkü gündemde olmayan bir işin görüşülmesi demokratik kurullarla bağdaşmaz. Üzerinde önceden düşünülmeyen, sosyal, ekonomik ve siyasal etkileri hesaplanmadan ortaya atılan bir sorunun hemen karara bağlanması, fikir özgürlüğüne dayanan görüşme ilkesinin giderek yozlaşmasına ve yok olmasına yol açabilir. Bu nedenle gündemin önceden saptanması ve sıraya uygun olarak görüşmelerin sürdürülmesi gerekir. Ancak gündeme girecek işler saptanıp sırası düzenlendikten ve gündemin dağıtımı yapıldıktan sonra görüşme sırasında öngörülen değişiklikler 50. maddeye değil 53. maddeye bağlıdır. Öncelik sorunu ancak bu aşamada söz konusu olabilir. Gerçekten 53. maddenin 2. fıkrasında “... gündemdeki kanun tasarı ve teklifleriyle komisyonlardan gelen diğer işlerden birine öncelik verilerek bu kısmın ilk sırasına geçirilmesi, hükümet veya esas komisyon tarafından

⁶² Hasan Erikli, a.g.t., s. 122.

gerekçeli olarak Genel Kuruldan istenebilir.” denilmektedir. Dava konusu metnin daha önce gündeme alınmış olduğu gözönünde tutulursa, Komisyon Başkanının yazılı önergesi üzerine, ilk sırada görüşülmesine ilişkin öncelik kararı alınmasında İçtüzüğe aykırı bir yön bulunmamıştır.⁶³

Anayasa Mahkemesi bir kararında 48 saatlik bekleme süresini geçirmeden Genel Kurulda görüşmenin esas komisyon ve hükümetin gerekçeli talebi üzerine Genel Kurulca kararlaştırılacağını, siyasi parti grup önerisi ile bekleme süresini geçirmeden bir teklif veya tasarımı görüşmenin İçtüzüğe aykırı olacağını ve ancak Anayasa’ya aykırı olmayacağını belirtmiştir:

TBMM İçtüzüğü’ne göre, kırk sekiz saatlik bekleme süresini doldurup görüşülmek üzere sıra bekleyen bir yasa tasarısının gündemdeki sırasının değiştirilmesi ile bekleme süresini doldurmuş bir yasa tasarısının gündeme alınıp görüşülmesinin sağlanması farklı konulardır.

Gündem sırasının saptanması ve bu sırada değişiklik yapılması İçtüzüğün 50. ve 53. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu maddelerde yer alan düzenlemelere göre görüşme sırası-Başkanlıkça saptanmaktadır. Bu ana kuralın iki istisnası bulunmaktadır; birinci istisnaya göre Danışma Kurulu sıra değişikliği yapılmasını, ikinci istisnaya göre de Hükümet ya da esas komisyon bir konunun gündemin birinci sırasına alınmasını Genci Kurula önerebilmektedir.

Bekleme süresini doldurmayan bir konunun gündeme alınması ise, yine içtüzüğün 53. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, Genel Kurula sevk edilen bir komisyon raporu, aksine karar alınmadıkça dağıtım tarihinden itibaren kırk sekiz saat geçmeden görüşülmektedir. Bir yasa tasarısının kırk sekiz saat geçmeden gündeme alınması ancak Hükümet ya da esas komisyonun gerekçeli önerisi ile olanaklıdır.

Görüldüğü gibi Genel Kurulda gerek bekleme süresini doldurmayan bir konunun gündeme alınmasını, gerek bir konunun gündemin birinci sırasına alınıp hemen görüşülmesini önermeye yetkili organ hükümet ya da esas komisyondur.

TBMM’nin dava konusu 6.6.1991 günlü kararı, ANAP Grup Başkanvekilinin önergesi üzerine alınmıştır. Bu önerge dava konusu yetki yasası tasarısının kırk sekiz saat geçmesi beklenilmeden gündeme alınması ve hemen görüşülmesi konularını içermektedir. Önergenin,

⁶³ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 15, s. 375 (E.1977/60, K.1977/81, KT: 24 Mayıs 1967)

yukarıda açıklanan iki konuyu birlikte içerdiği görülmektedir. Ne var ki, öneri içtüzükte belirtilenden başka bir organca yapılmıştır.

Bunlardan Yasa tasarısının gündemin birinci sırasına alınmasına ilişkin siyasal parti grubunun istemi İchtüzüğe aykırı değildir. Çünkü İchtüzüğün 50. maddesinde, gündemdeki işlerin görüşme sırasının Danışma Kurulunca Genel Kurula önerilebileceği öngörüldüğünde koşulların oluşması durumunda 19. maddeye göre ANAP Meclis Grubu, Danışma Kurulu yerine tasarının birinci sıraya alınmasını isteyebilir. İchtüzüğün 19. maddesinde siyasal parti gruplarının istemlerini doğrudan Genel Kurula sunabilmeleri, Danışma Kurulunun ilk çağrıda toplanmaması ya da toplanıp da oybirliğiyle karar alamaması koşuluna bağlanmıştır. Yetki Yasası'nın gündemin birinci sırasına alınarak hemen görüşülmesinin sağlanması, konusunun Danışma Kurulunun 6.6.1991 günlü toplantısında ele alınmasına karşın siyasal parti grupları arasında görüş birliği sağlanamadığı için 19. maddenin aradığı koşul gerçekleşmiş olmaktadır.

Ancak, tasarının kırk sekiz saatlik süre beklenmeden görüşülebilmesi için önerinin mutlaka Hükümetçe ya da esas komisyonca yapılması gerekmektedir. Bunun dışındaki bir organca öneride bulunabilmesi, İchtüzük değişikliğini gerektirir. Çünkü, içtüzüğün herhangi bir maddesinde buna olur veren bir düzenleme bulunmamaktadır.⁶⁴

Anayasa Mahkemesi bekleme süresi geçmeden siyasi parti grup önerisi ile kanun tasarısını görüşmeyi eylemli içtüzük değişikliği niteliğinde görmekle birlikte aşağıdaki nedenle Anayasa'ya aykırı bulmamıştır:

Anayasa'nın 88. maddesinde, yasa tasarılarının TBMM'de görüşülme yöntem ve esasları belirlenmemiş, bu yöntem ve esasların saptanması İchtüzüğe bırakılmıştır. Anayasa'nın öbür maddelerinde de yasa tasarılarının görüşülme yöntem ve esaslarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

Bir yasa tasarısının, gündemin birinci maddesine alınması (öncelikle görüşme) ile kırk sekiz saatlik bekleme süresini doldurmadan görüşülmesi (ivedilikle görüşme) yöntemi İchtüzük'te belirtilmiştir. Bu yöntemle göre özellikle, ivedilikle görüşme için Genel Kuruldan istemde bulunma yetkisi Hükümet ya da esas komisyonundur. Dava konusu TBMM kararına ise, -bu yöntemden farklı olarak ANAP Grup Başkanvekili'nin önerisi üzerine alınmıştır. Ne var ki, bu karar, yukarıda da

⁶⁴ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 27, C. 2, s.693-695 (E. 1991/27, K. 1991/50, KT: 12.12.1991)

belirtildiği üzere yeni bir “içtüzük düzenlemesi”, daha açık anlatımıyla bir içtüzük değişikliği niteliğindedir.

İçtüzükteki yönetim uyulmadan alınan “İçtüzük değişikliği niteliğindeki” TBMM kararının, salt bu nedenle Anayasa’ya aykırılığı ve içtüzük hükümlerine uymayan her davranışın Anayasa’ya aykırılık oluşturduğu kabul edilemez.

Öte yandan, Anayasa’nın 91. maddesinde, yetki yasalarının TBMM komisyonları ve Genel Kurulunda öncelik ve ivedilikle görüşüleceği belirtilmiştir. Dava konusu TBMM kararı, Anayasa’nın bu hükmünün yerine getirilmesini sağlamıştır.⁶⁵

Anayasa Mahkemesi kararıyla Danışma Kurulu veya siyasi parti grup önerisi üzerine Genel Kurulun kararı ile bekleme süresine riayet edilmemesi meşru bir uygulamaya dönüşmüştür. İçtüzüğe aykırı, ancak Anayasa’ya aykırı olmayan bu durumun yapılacak içtüzük değişikliği ile düzenlenmesi gerekmektedir.⁶⁶ Ancak Anayasa Mahkemesi önceki bir kararında ise İçtüzüğün 52. maddesinin kullanılmadan Millet Meclisi Başkanlığının 48 saat geçmeden MM Hesapları İnceleme Komisyonunun 8/12/1976 günlü, 54/17 sayılı raporunu onayan MM Genel Kurulu Kararını⁶⁷ İçtüzüğe aykırı bularak iptal etmiştir:

Millet Meclisi İçtüzüğünün 53. maddesine göre Genel Kurula sevk edilen bir komisyon raporu veya herhangi bir metin, aksine karar alınmadıkça dağıtım tarihinden itibaren kırk sekiz saat geçmeden görüşülemez. Bu süre geçmeden gündeme alınması hükümet veya esas komisyon tarafından Genel Kuruldan gerekçeli olarak istenebilir. Bu takdirde Genel Kurul, işaret oyuyla karar verir.

Bu raporun, Meclisin onayına sunulan bir metin olarak işlem görmesine ve onaylanabilmesinin görüşmeyi zorunlu kıldığı da niteliğinden açıkça belli olmasına göre, İçtüzüğün 53. maddesindeki kurallar uyarınca işleme bağlı tutulması gereklidir.

Halbuki rapor, 48 saat geçmeden, dağıtıldığı gün Başkanlıkça gündeme alınmış ve aynı gün görüşme açılmadan oya sunulmuştur.

⁶⁵ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 27, C. 2, s.696 (E. 1991/27, K. 1991/50, KT: 12.12.1991)

⁶⁶ Hasan Erikli, a.g.t., s. 125.

⁶⁷ 5. 06.01975 tarihli 1905 Sayılı Kanunun Uygulanmasına İlişin Millet Meclisi Hesaplarını İnceleme Komisyonu Raporu, dağıtım tarihi 06.01.1977 olmasına rağmen 48 saat geçmeden aynı tarihte gündemin “Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları” kısmına alınmış ve bu kısımda işlem görmüştür. (MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 4, C. 22, B. 29, 06.01.1977, s. 565, Gündem s. 1.

Böylece iptal konusu kararın oluşumunun daha ilk evresinde İçtüzüğün 53. maddesi bir yana itilerek başkanlıkça yeni bir İçtüzük düzenlemesi niteliğinde işlemler yapılmış ve Millet Meclisi Genel Kurulunca da Başkanlığın tutumu doğrultusunda karar alınmıştır. Bu suretle alınmış bulunan karar İçtüzüğe ve dolayısıyla Anayasa'nın 85. maddesine aykırı olarak yeni bir İçtüzük düzenlemesi niteliğinde oluşmuş bulunmaktadır.⁶⁸

— 1 Ekim Yasama Yılı Açılış Konuşmaları Dışında Konu Görüşülmemesi

Anayasa'nın 93. maddesinde TBMM'nin her Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanacağı düzenlenmiştir. İçtüzüğün 1. maddesine göre yasama yılı 1 Ekimde başlayıp 30 Eylülde sona eren süredir. 1 Ekimin yasama yılının ilk günü olması sebebi ile açılış konuşmaları yapılmakta ve genellikle açılış konuşmaları haricinde bir iş görüşülmemektedir. 1 Ekimde açılış konuşmaları dışında başka konunun görüşülmemesi Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca kararlaştırılmaktadır.

Uygulamada beş defa (1987, 1988, 1992, 1994 ve 1995) açılış konuşması ve Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları dışında; yedi defa (1990, 1996, 1998, 1999, 2001, 2003 ve 2005) cumhurbaşkanının açılış konuşması dışında başka bir konunun görüşülmemesi kararı alınmıştır. 12 defa ise yasama yılının ilk birleşimi ile ilgili karar alınmamıştır. Bunlardan altısında TBMM Başkanı seçimi sebebi ile karar alınmazken diğerlerinde gündem konuları görüşülmüştür.⁶⁹

Anayasa'nın 104. maddesinde cumhurbaşkanının gerekli görmesi halinde yasama yılının ilk günü TBMM'de açılış konuşması yapacağı belirtilmiştir. Cumhurbaşkanının açılış konuşması yapmadığı hallerde TBMM Başkanı ve başkanvekillerinden biri açılış konuşmasını yapmaktadır. Ayrıca cumhurbaşkanı, konuşma yapmaması durumunda kutlama mesajı da gönderebilmektedir.⁷⁰

⁶⁸ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 15, s.188 (E. 1977/6, K. 1977/14, KT: 22.02.1977)

⁶⁹ Veriler 1984 sonrasına aittir.

⁷⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 2, C. 6, B. 1, 01.09.1984, s. 13.

Bunlara ilaveten cumhurbaşkanı yasama yılının açılış konuşmalarını dinleyici locasındaki özel yerinden takip edebilir.⁷¹

— Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Sebebi ile 23 Nisan’da Özel Özel Görüşme Yapılması

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramında günün önemine binaen Genel Kurulda özel bir görüşme yapılmakta ve bu günde başka bir konu görüşülmemektedir. Eğer 23 Nisan TBMM’nin çalışma gününe denk gelmiyorsa 23 Nisan için çalışma kararı alınmaktadır.

Uygulamada 23 Nisanda özel görüşme usulü hakkında müstakar bir uygulama bulunmamaktadır. Bazen 23 Nisanda belli bir saatte günün önem ve anlamı dolayısı ile özel görüşme yapılması kararı Danışma Kurulunun, görüşme usulü ise Başkanlığın önerisinin kabulü ile gerçekleşmektedir.⁷² Bazı hal-lerde ise hem özel görüşme yapılması hem de görüşme usulünün tespiti

⁷¹ Cumhurbaşkanlarının yasama yılının ilk birleşimlerini takip ettiği durumlar aşağıda belirtilmiştir. Bu halde cumhurbaşkanına “Hoş Geldiniz.” denilmektedir. 1. TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 4, C. 31, B. 1, 01.09.1986, s. 14. 2. TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 5, C. 44, B. 1, 01.09.1987, s. 9.

⁷² TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 4, C. 39, B. 91, 16.04.1987, s. 271-272. “Danışma Kurulu Önerisi (No: 60 Tarih: 14.4.1987)

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşunun 67 nci yıldönümünün ve Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının kutlanması ve günün önem ve anlamının belirtilmesi amacıyla yapılacak görüşmeler için Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 23 Nisan 1987 Perşembe günü saat 14.30’da toplanması önerilmiştir.”

“Başkanlık Önerisi (No: 6 Tarih: 15.4.1987)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşunun 67 nci Yıldönümünü ve Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramını kutlamak ve günün önem ve anlamını belirtmek için, 23 Nisan 1987 Perşembe günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda özel bir görüşme yapılması hakkında, İçtüzüğün 19 uncu maddesine göre Danışma Kurulunun görüşüne uygun olarak Başkanlığımızca hazırlanan önerileri Genel Kurulun onayına sunuyorum.

Necmettin Karaduman Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Başkanlık önerileri:

1. Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşunun 67 nci yıldönümü ve Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olan 23 Nisan 1987 Perşembe günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda bir görüşme açılması,

2. 23 Nisan 1987 Perşembe günü Genel Kurulun yapacağı toplantıda başkaca bir konunun görüşülmemesi,

3. Görüşmelerde;

a) Türkiye- Büyük Millet Meclisi Başkanına on dakika süre ile söz verilmesi,

b) Siyasî parti grupları başkanlarına onar dakika süre ile söz verilmesi,

c) Kutlama törenlerine davet edilen yabancı ülke parlamenterlerinden en kıdemli parlamentere on dakika süre ile söz verilmesi, önerilmiştir.”

Başkanlık önerisi ile yapılmaktadır.⁷³ Daha önce ifade edildiği gibi Başkanlık, Danışma Kurulunun toplanamaması veya toplantıda uzlaşma sağlanamaması sebebi ile önerisini Genel Kurula götürebilir. Bu şartlar gerçekleşmeden Başkanlığın öneriyi Genel Kurulun onayına sunması İçtüzüğe uygun değildir.

1984 yılından buyana sadece iki defa (1984 ve 1999) 23 Nisanın önem ve anlamı sebebi ile özel görüşme yapılmamıştır.

— Anayasanın 92. Maddesi Uyarınca Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması

Anayasa'nın anılan maddesine göre milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında; Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi TBMM'ye aittir.

İçtüzüğün 129 ve 130. maddeleri uyarınca Anayasa'nın 92. maddesinin işletilmesi Bakanlar Kurulunun talebine bağlıdır. Bakanlar Kurulunun talebi gündemin Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları kısmında görüşülmektedir. Bakanlar Kurulunun talebi Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları kısmında açık bir şekilde belirtilmesi gerekirken uygulamada belirtilmeden görüşülmektedir.⁷⁴ İçtüzüğün 49. maddesinin sonuncu fıkrası uyarınca Bakanlar Kurulunun talebinin görüşülebilmesi için gündemde yer alması veya görüşülmesinin Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca kararlaştırılması gerekir. Bakanlar Kurulunun talebi, üzerinde görüşme açılan bir konu olduğundan ve bakanlığa vekalet ve Cumhurbaşkanlığının iade tezkeresi gibi sadece Genel Kurula bilgi amaçlı sunulan işlerden olmadığından; talebin Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları kısmında açıkça gösterilmesi veya talebin TBMM'ye geldiği gün görüşülmesi isteniyorsa Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca kararlaştırılması İçtüzüğün 49. maddesinin gereğidir. Bir örnekte Bakanlar Kurulu talebinin Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları kısmında açıkça

⁷³ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 1, C. 12, B. 69, 22.04.2003, s. 407.

⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 1, C. 112, B. 69, TBMM Gündemi, s. 3.

belirtilmesi Danışma Kurulunun kabul edilen önerisi üzerine gerçekleşmiştir.⁷⁵

— Genel Görüşme ve Meclis Araştırması Önergesinin Öngörüşmeleri

İçtüzüğün 104. maddesinde Meclis araştırmasının açılmasında genel görüşme açılmasındaki hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu sebeple Meclis araştırması komisyonu kurulması için önce Meclis araştırması önergesi görüşülmektedir. Meclis araştırması önergesi özel gündemde görüşülmemektedir. Genel görüşme ve Meclis araştırması önermeleri gündemin “Genel görüşme ve Meclis araştırması yapılmasına dair öngörüşmeler” başlıklı 6. kısımda yer almaktadır. Danışma Kuruluna İçtüzükle gündemin 8. kısmında yer alan işlerin yerlerinin değiştirilmesi konusunda işlev verilmişken diğer kısımlardaki işlerin yerlerinin değiştirilmesi konusunda işlev verilemiştir. Buna rağmen Danışma Kurulu önerisi ile 6. kısımda yer alan işlerin sırası dolaylı olarak değiştirilmektedir. Danışma Kurulu önerisinde doğrudan genel görüşme veya Meclis araştırması önergesinin yeri değiştirilmemekte, bu kısımda yer alan herhangi bir genel görüşme veya Meclis araştırması önergesinin görüşülme günü belirlenmektedir. Bu durum İçtüzüğe karşı hile olarak nitelendirilebilir. İçtüzükte Danışma Kuruluna 8. kısım haricindeki kısımlarda yer değişikliği konusunda işlev verilmediğinden bu durum İçtüzüğe aykırıdır. Danışma Kurulu önerisi ile gündemin 8. kısım haricindeki kısımlarında yer değişikliği yapılırken İçtüzüğün 50. maddesine dayanılmaktadır.

6.1.12. Toplantı Hafta, Gün ve Saatlerinin Değiştirilmesi

Resmi tatile rastlamaması halinde TBMM Genel Kurulu salı, çarşamba ve perşembe günleri 15.00-19.00 saatleri arasında çalışır. Ancak Danışma Kurulunun telifi üzerine Genel Kurul, toplantı hafta, gün ve saatlerini değiştirebileceği gibi, diğer günlerde de toplantı yapılmasına karar verebilir. (İçt. md. 54) Bu düzenlemeye göre Genel Kurulun toplantı hafta, gün ve saatleri

⁷⁵ TBMM Tutanak Dergisi, D. 21, YY. 1, C. 22, B. 43, 25.12.1999, TBMM Gündemi, s. 1.

değiştirilebilecektir. Ancak bu zamana kadar haftalara göre çalışma planı doğrultusunda bazı haftalarda çalışılması, bazı haftalarda da çalışılmamasına yönelik bir karar alınmamıştır.

Danışma Kurulunda oybirliğinin sağlanamaması halinde siyasi parti gruplarına önerilerini Genel Kurula getirme imkanının olmadığı 1973 İçtüzüğü'nün ilk şeklinde Danışma Kurulu önerisi olmadan Meclis toplantı gün ve saatlerinin düzenlenip düzenlenemeyeceği hakkında usul görüşmesi açılmıştır. Oturum Başkanı İçtüzüğün 55. maddesinin ikinci fıkrası⁷⁶ uyarınca Danışma Kurulu önerisi olmadan Meclisin toplantı gün ve saatlerinin değiştirilemeyeceğini ve bu sebeple söz konusu çalışma gün ve saatlerine dair siyasi parti grubu önerisini oylamayacağını belirtmiştir.⁷⁷

Düzenleme ile Genel Kurulun haftada en az üç gün toplanması öngörülmüştür. Ancak Meclisin daha yoğun çalışması gerektiği durumlarda, Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulda karar alınabilecektir. Muğla Mv. Ahmet Buldanlı İçtüzük görüşmelerinde gerektiğinde Danışma Kurulu önerisi ile çalışma günlerinin yedi güne çıkarılabileceğini ve sabahın yedisinden gecenin 24'üne kadar devam etme kararı alınabileceğini Genel Kurulun çalışma günlerinin artırılması konusunun gündeme gelmesi üzerine ifade etmiştir.⁷⁸ Çalışma gün ve saatleri konusunda Danışma Kurulunun öneri getirmesini düzenleyen maddenin ilgili kısmının çıkarılması ve konu hakkında öneri üzerine değil de doğrudan Genel Kurulun karar vermesini öngören değişiklik önergesi kabul edilmemiştir.⁷⁹

17. Dönemde Danışma Kurulu önerisi olmadan çalışma süresinin uzatılıp uzatılmayacağı hakkında usul görüşmesi açılmıştır. Başkan çalışma süresinin ancak Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulun oyu ile uzatılabileceğini, İçtüzüğün 55. maddesine göre zorunlu hallerde birleşim için geçerli olmak üzere sona ermek üzere olan işlerin tamamlanması amacıyla oturumun

⁷⁶ 1973 İçtüzüğü md. 55/2: "Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurul, toplantı gün ve saatlerini değiştirebileceği gibi, diğer günlerde de toplantı yapılmasına karar verebilir."

⁷⁷ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 3, C. 20, B. 138, 30.09.1976, s. 799.

⁷⁸ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 30, B. 18, 12.12.1972, s. 129.

⁷⁹ MM Tutanak Dergisi, D. 3(14), YY. 4, C. 30, B. 18, 12.12.1972, s. 138. (Önerge şu şekildedir: "Genel Kurul diğer günlerde de toplantı yapılmasına karar verebilir.")

uzatılmasına Genel Kurulca karar verilebileceğini, ancak görüştükları işın maddede belirtilen duruma uymadığını ve bununla birlikte bu hükmü zorlayarak uygulama yapmanın da Genel Kurulun takdirine bağı olduğunu ifade etmiştir. Görüşme sonunda önce çalışma süresinin uzatılmaması, ardından da uzatılması oya sunulmuştur. Çalışma süresinin uzatılması kabul edilmiştir.⁸⁰ Ancak tasarının beşinci maddesindeyken 30 maddelik tasarı için İctüzüğün 55. maddesine göre çalışma süresinin uzatılması İctüzüğe aykırıdır. İctüzükte “sona ermek üzere olan işler” ibaresini kullanmıştır. 30 maddelik tasarının beşinci maddesinde görüşmelerin devam etmesi sona ermek üzere olan işlere girmez.

18. Dönemde bir kanun tasarısı üzerindeki müzakerelerin haftalık çalışma günlerinde bitirilememesi halinde çalışmalara saat 24.00'e kadar, gerektiğinde bu saatten sonra da devam edilmesi ile cuma ve cumartesi günlerinin de haftalık çalışma günlerine ilavesi hakkında bir siyasî parti grubu önerisi üzerine alınan kararın⁸¹, cuma ve cumartesi günleri de saat 24.00'e kadar ve gerektiğinde bu saatten sonra da çalışılması hususunu kapsayıp kapsamadığı hakkında usul görüşmesi açılmıştır. Tartışma konusu, cuma ve cumartesi günleri alınan çalışma kararı doğrultusunda Genel Kurulun 15.00-19.00 arasında mı, 15.00'ten iş bitimine kadar mı çalışılacağı konusuna dairdir. Öneri aleyhinde olanlar cuma ve cumartesi için özel olarak çalışma saatleri belirtilmediğinden genel çalışma saati olan 15.00-19.00 arası, lehinde olanlar ise iş bitimine kadar çalışılması gerektiğini savunmaktadırlar. Görüşme sonunda oylama yapılmamış olup görüşmeler 15.00'ten iş bitimine olacak şekilde devam etmiştir.⁸²

Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurul olağan çalışma günleri dışında çalışılmasına karar vermediğı takdirde Genel Kurul çalışma yapamaz.

⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 2, C. 8, B. 30, 27.11.1984, s. 529-531.

⁸¹ “Genel Kurulun 17.3.1988 Perşembe günkü birleşiminde görüşmelerine devam edilecek olan 19 sıra sayılı; Eğitim. Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisinin İhdası ile Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısının görüşmelerinin bugün çalışma süresi içinde bitirilememesi halinde, çalışma süresinin, görüşmelerin bitimine kadar uzatılması ve gerektiğinde saat 24.00'ten sonra da devam edilmesi; bu amaçta 18.3.1988 Cuma ve 19.3.1988 Cumartesi günlerinde de toplantı yapılması önerilmiştir»

⁸² TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 1, C. 4, B. 37, 18.03.1998, s. 370-377.

18. Dönemde Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurul karar almadan Başbakanın talebi üzerine cuma günü Genel Kurul toplanmıştır. Birleşimin başında Danışma Kurulu önerisi ve Genel Kurul kararı olmadan, TBMM'nin normal çalışma günleri dışında toplanıp toplanamayacağına ilişkin usul görüşmesi açılmıştır. İçtüzük uyarınca Başbakanın talebi üzerine Genel Kurulun toplanmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Uygulamayı savunanlar, İçtüzüğün TBMM Başkanına olağanüstü toplantı çağrısı yetkisini öngörmesinin olağan hallerde de çalışma gününü tayin edebileceğini ileri sürmüşlerdir. Oturumu yöneten Başkan da Anayasa'nın 110. maddesinde Bakanlar Kurulu programının, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından TBMM'de okunacağı ve güvenoyuna başvurulacağı hükmüne dayanarak programın okunması gününün tayininin Bakanlar Kuruluna ait olduğunu belirtmiştir. Usul görüşmesini müteakiben Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca kararlaştırılmayan bir günde hükümet programı Danışma Kurulunca özel gündeme alınmadan Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları kısmında okunmuştur.⁸³

19. Dönemde DYP ve SHP Gruplarının müşterek önerleriyle kabul edilen çalışma süresinin uzatılmasına dair kararın, görüşmelerin saat 24.00'ten sonraya ve içtüzükte belirtilen çalışma gününün dışında olan bir güne sarkması halinde de uygulanıp uygulanmayacağı hakkında usul görüşmesi açılmıştır. ANAP Grup Başkanvekili Mustafa Kalemli İçtüzükte Meclisin çalışma günleri açıkça belirtildiğinden alınan karar uyarınca saat 24.00'den sonra çalışma yapılamayacağını iddia etmiştir.⁸⁴ Kalemli'nin Meclis Başkanlığına konu hakkında yaptığı başvuru üzerine usul görüşmesi açılmıştır. Kabul edilen önerinin konu ile ilgili kısmı şu şekildedir: "Gündemin Kanun Tasarı ve Teklifleri ile Komisyonlardan Gelen Diğer İşler kısmının 7 nci sırasında yer alan 20 Sıra Sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Birbirlerine Olan Borçlarının Tahkimi Hakkında Kanun Tasarısının 3 üncü sırasına alınması ve 1 inci, 2 nci ve 3 üncü sıradaki tasarıların görüşmelerin tamamlanmasına kadar çalışma süresinin uzatılması önerilmiştir."⁸⁵ Kalemli öneri ile

⁸³ TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 3, C. 33, B. 30, 10.11.1989, s. 328-337.

⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 1, C. 10, B. 71, 30.04.1992, s. 214.

⁸⁵ TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 1, C. 10, B. 71, 30.04.1992, s. 220.

Meclisin sadece çalışma saatlerinin değiştirildiğini ve çalışma gününün değiştirilmemesi sebebi ile 24.00'den sonra çalışılmayacağını ifade etmiştir. Aydın Güven Gürkan ise ortaya konulan iradenin belirtilen işlerin görüşmelerinin tamamlanmasına kadar olduğunu ve saat 24.00'de son bulacağına dair herhangi bir irade ortaya konulmadığını dile getirmiştir. Yapılan görüşmede neticeye varılamamıştır. Ancak siyasi parti grupları, müşterek bir öneri vererek birleşimin sonlanmasını sağlamışlardır.⁸⁶

Belli bir teklif veya tasarinin görüşmelerinin tamamlanmasına kadar Genel Kurulun çalışma süresinin uzatılması hukukilikten uzak olup milletvekillerinin iradelerine ipotek koymaya yöneliktir. Diğer bir deyişle teklif veya tasarinin kanunlaşması teminat altına alınmaya çalışılmakta ve milletvekillerinin dayanma gücünün sonuna kadar zorlanması hedeflenmektedir. Bu şekilde hukukilikten uzak, milletvekilini zorlayan önerilerin Genel Kurula götürülmemesi gerekir. Kaldı ki İçtüzüğün 54. maddesinde de toplantı saatlerinin değiştirilebileceği belirtildiğinden, çalışma saatlerinin değiştirilmesi durumunda sadece saat aralıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Ancak iktidar partisi, görüşmelerin tamamlanmasına kadar çalışma süresinin uzatılması kararı alınmasını isabetli bulunmaktadır ki, bunu sıklıkla kullanılmaktadır. Bir örnekte görüşmelerin tamamlanmasına kadar çalışma kararının alınması üzerine diğer bir siyasi parti grubu şu şekilde bir öneriyi Genel Kurulun oyuna sunmuştur:

Danışma Kurulunun 26.2.2004 Perşembe günü saat 13.00'te yapılan toplantısında siyasî parti grupları arasında oybirliği sağlanamadığından, geçmiş uygulamalarda bir veya iki maddesi kalan tasarı ve teklifler ile görüşülmesi zorunlu olan bütçe takviminin tamamlanması gibi durumlarda gündemin veya görüşmenin bitimine kadar müzakereler uzatılmaktaydı. Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı gibi önemli bir tasarinin, dört günde ancak 21 maddesi üzerindeki görüşmelerin tamamlandığı, 60 maddelik bir tasarinin bitimine kadar müzakerenin uzatılması yürürlükteki mevzuatımıza, Anayasamıza ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine aykırı düşmektedir. Bu nedenle, Grubumuzun

⁸⁶ TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 1, C. 10, B. 71, 30.04.1992, s. 220-225.

aşağıdaki önerisinin Genel Kurulun onayına sunulmasını saygılarımla arz ederim.⁸⁷

Görüşmelerin tamamlanmasına kadar çalışma süresinin uzatılması bazı hallerde insan hakları ihlaline sebebiyet verebilir. Bu sebeple çalışma süresinin saat aralıkları şeklinde belirlenmesi ve haftalık çalışma süresinin standartları aşmaması gerekir.

6.1.13. Konuşma Sürelerinin Değiştirilmesi

İçtüzüğün 60. maddesinin son fıkrasında İçtüzükte başka bir süre belirtilmemiş veya aksi Danışma Kurulunun teklifi ile Genel Kurulca kararlaştırılmamışsa siyasi parti grupları, komisyon ve Hükümet adına yapılan konuşmaların yirmi, üyeler tarafından yapılan konuşmaların on dakika ile sınırlı olduğu ve ikinci defa yapılacak konuşmalarda sürenin bunun yarısı olduğu belirtilmiştir.

1973 İçtüzük Teklifi'nin ilk şeklinde konuşma sürelerinin uzatılması doğrudan Genel Kurulun kararına bağlanmıştı.⁸⁸ Ancak maddenin Genel Kurul görüşmelerinde AP ve CHP Grup Başkanvekillerce verilen önerge ile Genel Kurulun karar alması Danışma Kurulunun teklifine bağlanmıştır.⁸⁹

Bir örnekte siyasi parti grup önerisinin kabulü ile kanun tasarısının maddeleri üzerinde soru-cevap süresinin⁹⁰ on dakika ile sınırlandırılması öngörülmüştür.⁹¹ Bu işlemin iptali için Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Anayasa Mahkemesi soru-cevap süresinin on dakika ile sınırlandırılmasını, yasanın konusu, kapsamı ve madde sayısı gibi özellikleri gözetilerek görüşmelerin sağlıklı oluşmasına olanak verecek nitelikte olduğundan hareketle Anayasa'ya aykırı görmemiştir.⁹² Ancak Mahkeme, maddeler üzerinde soru-cevap

⁸⁷ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 2, C. 42, B. 58, 26.02.2004, s. 332-342.

⁸⁸ MM Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s. 28, 67.

⁸⁹ Meclisi Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 33, B. 56, 13.02.1973, s. 539.

⁹⁰ Bu dönemde teklif ve tasarıların tümü ve maddeleri üzerindeki soru-cevap süresi ile ilgili bir sınırlandırma mevcut değildir.

⁹¹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 21, YY. 1, C. 10, B. 50, 14.08.1999, s.219-229.

⁹² Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 36, C. 2, s.645-646. (E.1999/37, K.1999/49, KT: 28.12.1999)

süresini kaldıran içtüzük değişikliğini Anayasaya aykırı bularak düzenlemeyi iptal etmiştir.⁹³

Danışma Kurulu önerisi üzerine konuşma sürelerinin değiştirildiği durumlar şunlardır:

- Genel görüşme açılmasına dair önerenin öngörüşmeleri
- Meclis araştırması açılmasına dair önerge üzerindeki görüşmeler
- Meclis soruşturması önergesi görüşmeleri
- Meclis soruşturması raporu üzerinde görüşmeler
- Hükümet programı üzerindeki görüşmeler
- Olağanüstü toplantı konusu
- Bütçe üzerinde görüşmeler
- Gündem dışı konuşmalar⁹⁴
- Gensorunun gündeme alınıp alınmayacağı üzerindeki görüşmeler
- Kalkınma Planı üzerindeki görüşmeler⁹⁵

Hükümet programı, olağanüstü toplantı konusunun görüşülmesi gibi bazı hallerde hükümet ve siyasi parti gruplarının konuşma süresi sınırlandırılmamıştır.⁹⁶

6.1.14. Kanun Teklif ve Tasarılarının Görüşmelerinde Konuşma Sürelerinin Değiştirilmesi

İçtüzüğün 81. maddesinde kanun teklif ve tasarılarının Genel Kurulda görüşülmesi düzenlenmiştir. Maddenin üçüncü ve dördüncü fıkralarında aksi Danışma Kurulunun teklifi ile Genel Kurulca kararlaştırılmadıkça; kanun

⁹³ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 38, C. 2, s. 559. (E.2001/129, K.2002/24, KT: 31.01.2002)

⁹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 4, C. 55, B. 64, 15.01.1991, s. 191.

⁹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 2, C. 29, B. 100, 13.06.1989, s. 73-75.

⁹⁶ MM Tutanak Dergisi, D. 4, YY. 1, C. 1, B. 34, 29.01.1974, s. 318.

teklif ve tasarılarının tümü hakkında siyasi parti grupları, komisyon ve Hükümet adına yapılan konuşmaların yirmişer, üyeler tarafından yapılan konuşmaların onar dakika olduğu ve maddeler hakkında konuşma sürelerinin bunun yarısı olduğu düzenlenmiştir.

1973 İçtüzük Değişikliği Teklifi'nde kanunun tümü üzerinde görüşmelerin Hükümet, komisyon ve siyasi parti grupları için en çok yirmişer dakika, milletvekilleri için en çok onar dakika olduğu ve maddelerin görüşülmesinde konuşma sürelerinin bunun yarısı olduğu öngörülmüştü.⁹⁷ Maddenin Genel Kurul görüşmelerinde AP ve CHP Grup Başkanvekilleri tarafından verilen değişiklik önergesi ile fıkranın başına "Aksi Danışma Kurulu'nun teklifi ile Genel Kurulca kararlaştırılmamışsa" şeklinde bir kayıt getirilerek konuşma sürelerinin değiştirilebilmesine imkan tanınmıştır.⁹⁸ Getirilen düzenleme ile konuşma sürelerinin değiştirilmesinden kastedilenin konuşma sürelerinin uzatılması veya kısaltılması ya da her ikisi olup olmadığı yönünden bir açıklık bulunmamaktadır. Değişiklik önergesi hakkında konuşan Anayasa Komisyonu Başkanı yeni düzenleme ile Genel Kurulun belirtilen süreleri istediği kadar uzatabileceği, bunun sadece bütçe konuşmalarına münhasır değil; bütün konuşmalara şamil olduğunu belirtmiştir.⁹⁹ Uygulamada da genelde konuşma süreleri uzatılmış¹⁰⁰ olup Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca konuşma sürelerinin kısaltıldığına rastlanmamıştır. Ancak buna temel kanun görüşmeleri dahil değildir. Gümrük Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın görüşmelerinin konuşma süreleri kısaltılmıştır. Ayrıca bölümler halinde görüşülmesine karar verilen Tasarı'nın bölümleri üzerinde de farklı görüşme süreleri öngörülmüştür.¹⁰¹

İçtüzük'te kanun teklif ve tasarıları üzerinde konuşma sürelerinin kısaltılmasını yasaklayan bir düzenleme bulunmamaktadır. Aksine değiştirilebilmesine imkan tanınmıştır. Bu sebeple konuşma süreleri uzatılabilir ve

⁹⁷ MM Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s. 76.

⁹⁸ MM Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 33, B. 56, 13.02.1973, s. 544.

⁹⁹ MM Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 33, B. 56, 13.02.1973, s. 543.

¹⁰⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 1, C. 2, B. 38, 28.02.1984, s. 164-165.

¹⁰¹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 21, YY. 2, C. 14, B. 9, 20.10.1999, s. 173-175.

kısaltılabilir. Ancak konuşma sürelerinin kısaltılması durumunda bunun demokratik hakkın kullanımına engel olacak şekilde olmaması gerekir.

İçtüzük değişikliği¹⁰² ve Anayasa değişikliği¹⁰³ teklifi üzerinde 17. Dönemde görüşme süreleri uzatılmıştır. Ayrıca bütçe görüşmelerinde turlar üzerindeki görüşmeler için her yıl süreler öngörülmektedir.

6.1.15. Genel Kurulda Yeniden Görüşme (Tekrir-i Müzakere)

İçtüzüğün 89. maddesine göre teklif veya tasarının tümünün oylanmasından önce, belli bir maddesinin yeniden görüşülmesini gerekçeli bir önerge ile esas komisyon veya hükümet bir defaya mahsus olmak üzere isteyebilir. Esas komisyon veya hükümetin talebi, Danışma Kurulunun görüşü alındıktan sonra Genel Kurulca görüşmesiz ve işaret oyu ile karara bağlanır. Ancak Anayasa değişikliği görüşmelerinde bu hükümler uygulanmaz.

Esas komisyon veya hükümetin gerekçeli olarak talep etmesi durumunda Danışma Kurulu talep hakkında olumlu görüşünü bildirirse talep Genel Kurulun onayına sunulur. Buradan oylanmış Danışma Kurulunun görüşü değil; esas komisyon veya hükümetin gerekçeli talebidir.¹⁰⁴

Danışma Kurulu toplanamazsa veya görüş bildiremezse, siyasi parti grupları istemlerini Genel Kurulun oyuna sunabilirler. Ancak siyasi parti grup önerilerinin oylanması, ilk birleşimin Başkanlığın Genel Kurula sunuşları kısmında yer alır. Siyasi parti grup önerilerinin oturum aralarında, Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları dışında bir yerde işleme konulamaması gerekir. Ancak bu konu hakkında uygulamada yeknesaklık sağlanamamıştır.¹⁰⁵ Danışma Kurulunun görüşünün sağlanması halinde esas komisyon ve hükümetin

¹⁰² TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 4, C. 35, B. 53, 13.01.1987, s. 601.

¹⁰³ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 4, C. 40, B. 102, 13.05.1987, s. 277-278.

¹⁰⁴ "Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna

Görüşülmekte olan 61 sıra sayılı kanun tasarısının kabul edilmiş olan 30. maddesinin bütçe tekniğine uygun düşmediği gerekçesiyle yeniden görüşülmesine dair Plan ve Bütçe Komisyonu talebi, İçtüzüğün 89. maddesi uyarınca toplanan Danışma Kurulunca uygun bulunmuştur."

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna

Görüşülmekte olan tasarrının çerçeve 30. maddesinin yeniden görüşülmesini arz ederim.

Gerekçe: Önergeyle yapılan düzenleme bütçe tekniğine uygun olmadığından." (TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 1, C. 6, B. 42, 06.03.2003, s. 417-418.)

¹⁰⁵ İrfan Neziroğlu, "Kanun Tasarı ve Tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde Yeniden Görüşülmesi: Tekrir-i Müzakere", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 56, S. 1, s. 176.

talebi görüşmesiz olarak oya sunulur. Ancak siyasi parti grubu önerisi gelmesi durumunda önerinin lehinde ve aleyhinde ikiye kişiye söz verilir.

Siyasi parti grubu, birleşim başında tekrar-i müzakereye ilişkin önerisini Genel Kurula getirmemişse, öneriyi tasarı veya teklifin tümünün oylanmasından önce işleme koyduramaz. Bu durumda komisyon veya hükümetin görüşmeyi erteletmesi ve önerinin bir sonraki birleşimin başında kabulünden sonra tekrar-i müzakere işleminin gerçekleştirilmesi gerekir.

Tekrar-i müzakere talebini içeren bir siyasi parti grubunun önerisi üzerindeki görüşmelerde tekrar-i müzakerenin İçtüzüğü'nün 89. maddesinde Danışma Kurulunun görüşüne bağlandığı ve bu sebeple siyasi parti grup önerisi olarak getirilemeyeceği iddia edilmiştir.¹⁰⁶ Ancak seçimlerin yenilenmesine dair önerilerin Danışma Kurulunun görüşü üzerine görüşülmesine bağlanmasının ortaya çıkardığı kriz sebebi ile yapılan düzenlemede Danışma Kurulunun tespit, teklif ve görüşüne bağlanan hallerde mutabakat sağlanamazsa siyasi parti grubunun önerisini Genel Kurula götürebileceği düzenlemesi karşısında mezkur iddiaya katılmak mümkün değildir.

Tekrar-i müzakere 1996 İçtüzük Değişikliğe ile kabulünden itibaren 22. Döneme kadar pek uygulanmazken¹⁰⁷, 22. Dönemde sıklıkla uygulanmıştır. 22. Dönemde yirmisi Danışma Kurulu, yedisi siyasi parti grubu ve biri de Başkanlık önerisi olmak üzere toplam yirmi sekiz tekrar-i müzakere talebi kabul edilmiştir.

6.1.16. Temel Kanunlar

16.05.1996 tarihli ve 424 sayılı TBMM kararı ile İçtüzüğe “Temel Kanunlar” başlıklı madde eklenmiştir. Maddeye göre temel kanunları ve İçtüzüğü bütünüyle veya kapsamlı olarak değiştiren veya yürürlüğe koyan teklif ve

¹⁰⁶ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 1, C.10, B. 58, 29.03.2003, s. 755, 759.

¹⁰⁷ İrfan Neziroğlu, a.g.m., s. 179-182.

tasarıların Genel Kurulda uygulanacak özel görüşme ve oylama usulü tespitine hükümetin, esas komisyonun veya grupların teklifi, Danışma Kurulunun oybirliği ile önerisi üzerine Genel Kurulca karar verilecektir. Temel kanunun ne olduğu konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Maddenin Anayasa Komisyonu gerekçesine göre Medeni Kanun, Ceza Kanunu gibi çok sayıda madde içeren kanunları bütünüyle veya kapsamlı değiştiren kanun teklif ve tasarıları temel kanun olarak anlaşılmaktadır.¹⁰⁸ 07.02.2001 tarih ve 713 sayılı Kararla değişiklik yapılan kadar temel kanun hükümleri sadece 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun¹⁰⁹ görüşmelerinde uygulanmıştır.

Gümrük Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın temel kanun olarak görüşülmesinin benimsenmesiyle yetinilmemiş aynı zamanda görüşmenin nasıl yapılacağı ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.¹¹⁰

2001 yılında İttüzüğün 91. maddesinde yapılan değişiklikle madde kapsamına temel kanun ve İttüzük değişikliklerinin yanısıra ülkenin ekonomik ve teknolojik gelişimi ile doğrudan ilgili yeniden yapılanma kanunları da eklenmiş ve temel kanunların görüşülmesine ilişkin olarak Danışma Kurulunda oybirliğinin sağlanamaması halinde hükümet, esas komisyon veya siyasi parti gruplarının teklifi üzerine Genel Kurulca üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile karar verilebileceği öngörülmüştür. Ayrıca özel görüşme ve oylama yöntemine ek olarak maddeler üzerinde önerge verilip verilemeyeceğinin tespiti de Genel Kurulun onayına bağlanmıştır. Değişiklikle önceki düzenlemede öngörülen oybirliğinin sağlanması şartı kaldırılmakta, hükümete, esas

¹⁰⁸ TBMM Tutanak Dergisi, D. 20, YY. 1, C.5, B. 49, 08.05.1996, Sıra Sayısı: 13, s. 37.

¹⁰⁹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 21, YY. 2, C. 14, B. 9, 20.10.1999, s. 173-174.

¹¹⁰ "1. Gündemin "Kanun Tasarı ve Teklifleriyle Komisyonlardan Gelen Diğer İşler" kısmının 23 üncü sırasında yer alan 86 sıra sayılı 1615 sayılı Gümrük Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının bu kısmın 2 nci sırasına alınması; İttüzüğün 91 inci maddesi kapsamında değerlendirilen Kanun Tasarısının yapılacak görüşme ve oylamalarında;

a. Tasarının tümü ve kısımları üzerinde görüşme açılması ve maddeler okunmaksızın sadece tümü ve kısımlarının, maddeler üzerinde verilen önergelerin kabulü halinde, o maddenin kabul edilen önergeyle birlikte oylanması,

b. Tasarının tümü üzerinde gruplar, komisyon ve hükümet adına yapılacak konuşmaların 20'şer dakika, kişisel konuşmaların 10'ar dakika olması,

c. Kısımlar üzerinde gruplar, komisyon ve hükümet adına yapılacak konuşmaların; 1, 2, 8, 10, 11, 13 üncü kısımlarda 10'ar dakika, 3 üncü ve 9 uncu kısımlarda 20'şer dakika, 4 üncü kısımda 30'ar dakik, 12 nci kısımda 5'er dakika, 5 inci, 6 nci ve 7 nci kısımların birlikte görüşülmesi ve konuşma sürelerinin 10'ar dakika, kişisel konuşmalarının 5'er dakika olması,

önerilmiştir." (TBMM Tutanak Dergisi, D. 21, YY. 2, C. 14, B. 9, 20.10.1999, s. 173-175.)

komisyon ve siyasi parti gruplarına tekliflerini Genel Kurulun onayına sunma imkanı tanınmıştır. Ancak Genel Kurul, bu teklifi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile kabul edebilecektir. Anayasa Mahkemesi 91. maddeyi belirlilik, genellik, soyutluk ve öngörülebilirlik özelliklerini taşıması sebebiyle yasa-yetkisinin amacına uygun bir biçimde kullanılmasına elverişli olmaması ve hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaması nedeniyle Anayasa'nın 2 ve 87. maddelerine aykırı görerek iptal etmiştir.¹¹¹ 2001 yılı İçtüzük değişikliği uyarınca altı adet kanun¹¹², Anayasa Mahkemesinin iptal kararına kadar, temel kanun olarak görüşülmüştür.

TBMM, 10.04.2003 tarihli ve 766 sayılı "TBMM İçtüzüğünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kararı"nın 4. maddesiyle 91. maddeyi yeniden düzenlemiştir. Düzenlemede temel kanunları ve İçtüzüğü bütünü ile veya kapsamlı olarak değiştiren veya yürürlüğe koyan tasarı veya tekliflerin Genel Kurulda bölümler halinde görüşülmesine ve her bölümün hangi maddelerden oluşacağına, Hükümetin, esas komisyonun veya grupların teklifi, Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurulca karar verilebileceği, Danışma Kurulunda oybirliği sağlanamaması halinde siyasi parti gruplarının önerisi üzerine Genel Kurulca üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun oyu ile de karar verilebileceği, bu takdirde bölümlerin, maddeler okunmaksızın ayrı ayrı görüşüleceği ve oylanacağı, bölümler üzerinde verilen önergelerin kabulü halinde o bölümün kabul edilen önergeler ile birlikte oylanacağı ve bölümlerin görüşülmesinde maddelerin görüşülmesine dair hükümlerin uygulanacağı öngörülmüştür. Değişiklikte önceki düzenlemeden farklı olarak "ülkenin ekonomik ve teknolojik gelişimi ile doğrudan ilgili yeniden yapılanma kanunları" ibaresi çıkarılmış, özel görüşme ve oylama usulü, temel kanunların ve İçtüzüğün bütünüyle veya kapsamlı olarak değiştirilmesiyle sınırlı tutulmuş, temel kanunun tanımı yapılmamıştır. Buna ilaveten kanun teklif ve tasarılarının Genel Kurulda bölümler halinde görüşülmesine ve her bölümün hangi maddelerden oluşacağına Genel Kurulca karar verileceği, bu takdirde bölümlerin

¹¹¹ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 38, C. 2, s. 556-559 (E.2001/129, K.2002/24, KT: 31.01.2002)

¹¹² 1. 4630 sayılı Fikir Ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun 2. 4667 sayılı Avukatlık Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 3. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 4. 4722 sayılı Türk Medeni Kanunun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun 5. 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 6. 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu.

maddeler okunmaksızın ayrı ayrı görüşüleceği ve oylanacağı, bölümler üzerinde verilen önergelerin kabulü halinde bölümün kabul edilen önerge ile birlikte oylanacağı ve bölümlerin görüşülmesinde maddelerin görüşülmesine ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir. İktüzük değişikliğinin iptali için Anayasa Mahkemesinde dava açılmıştır. Mahkeme temel kanunla hangi tür kanunların anlatılmak istendiği konusuna açıklık getirilmediği, özel görüşme ve oylama usulüne ilişkin esasların açıklıkla belirlenmediği, tasarı ve tekliflerin bölümler halinde oylanması öngörülerek maddelerin ayrı ayrı oylanması engellendiği gerekçesi ile İktüzük değişikliğini Anayasa'nın 2 ve 87. maddelerine aykırı bularak iptal etmiştir.¹¹³

766 sayılı TBMM Kararının 12.04.2003 tarihinde R.G.'de yayımlanmasından Anayasa Mahkemesinin adı geçen kararın yürürlüğünün durdurulmasına ilişkin kararının 01.05.2003 tarihinde R.G.'de yayımlanmasına kadar geçen sürede bir adet kanun¹¹⁴ temel kanun olarak görüşülmüştür.

766 sayılı TBMM Kararının 09.07.2003 tarihli R.G.'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi kararı ile iptali üzerine İktüzüğün 91. maddesi 30.06.2005 tarihli 855 sayılı TBMM kararı ile dördüncü kez düzenlenmiştir. Buna göre bir hukuk dalını sistematik olarak bütünüyle veya kapsamlı olarak değiştirecek biçimde genel ilkeleri içermesi; kişisel veya toplumsal yaşamın büyük bir bölümünü ilgilendirmesi; kendi alanındaki özel kanunların dayandığı temel kavramları göstermesi, özel kanunlar arasında uygulamada ahenk sağlaması, düzenlediği alan yönünden bütünlüğünün ve maddeler arasındaki bağlantıların korunması zorunluluğunun bulunması; önceki yasalama evrelerinde de özel görüşme ve oylama usulüne bağlı tutulması gibi özellikleri taşıyan kanunların ve İktüzüğü bütünüyle veya kapsamlı olarak değiştiren veya yürürlüğe koyan tasarı veya tekliflerin Genel Kurulda bölümler halinde görüşülmesine ve her bölümün en çok otuz maddeyi geçmemek kaydıyla hangi maddelerden oluşacağına Hükümetin, esas komisyonun veya grupların teklifi, Danışma Kurulunun oybirliği ile önerisi üzerine Genel Kurulca karar verilebilir. Danışma

¹¹³ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 39, C. 1, s. 523-525 (E.2003/30, K.2003/38, KT: 29.04.2003)

¹¹⁴ 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

Kurulunda oybirliği sağlanamazsa siyasi parti gruplarının önerisi üzerine Genel Kurul temel kanun olarak görüşmeye karar verebilir.

Temel kanun olarak görüşülmesine karar verilirse bölümler, maddeler okunmaksızın maddenin görüşülmesindeki usule göre ayrı ayrı görüşülür ve bölümdeki maddeler ayrı ayrı oylanır. Milletvekilleri, esas komisyon veya Hükümet değişiklik önermeleri verebilir. Milletvekilleri Anayasaya aykırılık önermeleri dahil her madde için iki önerge verebilir. Bölümler üzerindeki soru-cevap süresi, on beş dakikadır.

Düzenlemenin yürürlüğe girmesini müteakiben temel kanun olarak görüşme yoğunlaşmıştır. 1996 yılında İktüzükte düzenlenmesinden 2003 yılındaki Anayasa Mahkemesinin iptal kararına kadar sekiz kanun temel kanun olarak görüşülmüşken 2005 yılında yapılan düzenlemeden sonraki iki yılda otuz yedi kanun tasarı ve teklifinin temel kanun olarak görüşülmesine karar verilmiş olup bunlardan da yirmi dokuzu kanunlaşmıştır.¹¹⁵ 22. Dönemde temel kanun olarak görüşülmesine karar verilen tasarı ve tekliflerin tamamı siyasi parti grup önerisinin kabulü ile olmuştur. 2005 İktüzük değişikliğinden sonra Danışma Kurulunun önerisi üzerine temel kanun olarak görüşme ilk defa 23. Dönemde gerçekleşmiştir.¹¹⁶

Cumhurbaşkanınca iade edilen 19.4.2006 tarihli ve 5489 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun siyasi parti grubunca tümünün

---

¹¹⁵ 1. 5387 sayılı Bankacılık Kanunu 2. 5393 sayılı Belediye Kanunu 3. 5394 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu 4. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 5. 5487 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu 6. 5488 sayılı Tarım Kanunu 7. 5489 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 8. 5490 Nüfus Hizmetleri Kanunu 9. 5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 10. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 11. 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 12. 5521 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu 13. 5523 sayılı Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun 14. 5531 sayılı Orman Mühendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkında Kanun 15. 5543 sayılı İskan Kanunu 16. 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu 17. 5545 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu 18. 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu 19. 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun 20. 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu 21. 5555 sayılı Vakıflar Kanunu 22. 5560 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 23. 5574 sayılı Türk Petrol Kanunu 24. 5582 sayılı Konut Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 25. 5584 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu 26. 5603 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun 27. 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu 28. 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu 29. 5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu.

¹¹⁶ TBMM İnternet Sayfası <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil2/ham/b02201h.htm> (Erişim Tarihi: 23.11.2007)

temel kanun olarak görüşülmesi önerisi üzerinde siyasi parti grubunun Kanunun tümünün görüşmesini teklif edip edemeyeceği konusunda usul görüşmesi açılmıştır. İçtüzüğün 81. maddesine göre Cumhurbaşkanıca iade edilen kanunların sadece uygun bulunmayan maddelerin görüşülmesine kanunun görüşmelerine başlamadan önce Genel Kurul, görüşmesiz karar verebilir. İçtüzüğün 91. maddesinde ise Danışma Kurulunda oybirliğinin sağlanamaması halinde siyasi parti gruplarının önerisi üzerine özel yasama yönteminin uygulanmasına Genel Kurulca karar verilir. Söz konusu Birleşimde Genel Kurulca tümünün veya uygun bulunmayan maddelerin görüşülmesine karar verilmeden siyasi parti grubu kanunun tümünün temel kanun yöntemi ile görüşülmesini talep etmiştir. İçtüzüğün 91. maddesinde Cumhurbaşkanıca iade edilen kanunların nasıl görüşüleceği konusunda açıklık bulunmamaktadır. Oturum başkanlığının uygulamasını Ankara Mv. Oya Araslı şu şekilde eleştirmiştir:

İçtüzüğümüzün 81 inci maddesinde bir hüküm var, bu işlemlerin nasıl yapılacağına ilişkin. Önce, Başkan oylayacak, tümünü mü görüşeceğiz, yoksa iade edilenleri mi... Hatta, önce gündeme alacağız; birinci işlem gündeme alma, gelen öneri doğrultusunda. İkinci işlem, hangi maddelerinin; tümünün mü, veto edilenlerin mi burada görüşüleceğine ilişkin; ancak, bu hususlar karara bağlandıktan sonra, Danışma Kuruluna, bu mevaddın temel kanun olarak görüşülüp görüşülemeyeceğine ilişkin bir öneri götürülebilir ve orada oybirliği sağlanamazsa, buraya grup önerisi olarak bu husus gelebilir. Bunların hepsi, kademe kademe yapılması gereken hususlardır.¹¹⁷

Usul görüşmesi sonunda oylama yapılmamış olup siyasi parti grubu önerisi Genel Kurulun oyuna sunulmuştur.

İçtüzüğe bakıldığında Cumhurbaşkanıca iade edilen kanunun önce tümünün mü ya da uygun bulunmayan maddelerinin mi görüşülmesinin kararlaştırılması gerekmektedir. Ancak iade edilen kanunun görüşmelerine başlamadan tümünün veya uygun görülmeyen maddelerin görüşülmesinin kararlaştırılmasına ilişkin bir usul bulunmamaktadır. Bu sebeple siyasi parti grubunun kanunun hangi maddelerinin görüşüleceğinin kararlaştırılmasından önce kanunun tümünün bölümler halinde görüşülmesi önerisi zorunluluktan

¹¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 4, C. 121, B. 108, 30.05.2006, s. 153.

kaynaklanmaktadır. İade edilen kanunun gündeme girmesinden hemen sonra tümünün veya uygun görülmeyen maddelerinin görüşülmesine ilişkin bir düzenleme yapılırsa bu işlemler kademe kademe gerçekleşecektir. Aksi takdirde sırası geldiğinde tümünün görüşülmesi kabul edilirse ve bu durumda temel kanun olarak görüşülmesi talep edilirse, görüşmeler başlamış olacağından böyle bir talep yeni bir usul tartışmasına sebebiyet verecektir.

6.1.17. Kapalı Oturum Tutanaklarının Yayınlanması

İçtüzüğün 71. maddesinin ikinci fıkrasına göre kapalı oturum tutanakları ve özetleri, kapalı oturum tarihinden on yıl geçtikten sonra yayımlanabilir. Bunların daha önce veya sonra yayımlanması hususunda Genel Kurul, Danışma Kurulunun teklifi üzerine işaret oyu ile karar verir. 22. Dönemde hazırlanan İçtüzük Değişikliği Teklifi'nde on yılı dolmuş kapalı oturum tutanaklarının yayımlanmaması yönünde Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca karar alınmazsa tutanakların doğrudan yayımlanacağı öngörülmüştür.¹¹⁸

Kapalı oturum tutanaklarının yayımlanması hakkındaki Danışma Kurulu önerileri şunlardır:

1. Millî Güvenlik Konseyinin yapmış olduğu (189) Birleşime ait görüşme tutanaklarından; 13.02.1981 tarihli 38 inci, 20.5.1982 tarihli 105 inci, 29.11.1983 tarihli 187 nci birleşimlere ait olanlar dışındaki (186) adet Birleşimin görüşme tutanakları¹¹⁹

2. Milli Birlik Komitesi dönemine ait kapalı oturum görüşme tutanakları ile özetleri¹²⁰

3. TBMM Birleşik toplantısının 18.7.1974 tarihinde yapılan 2 nci Birleşiminin ikinci kapalı oturumu ve 20.7.1974 tarihinde yapılan 3 üncü Birleşiminin birinci ve dördüncü kapalı oturumlarının görüşme tutanakları¹²¹

¹¹⁸ TBMM İnternet Sayfası <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/2/2-0818.pdf> (Erişim Tarihi: 06.12.2007)

¹¹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 17, YY. 4, C. 42, B 118, 17.06.1987, s. 293.

¹²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 18, YY. 3, C. 39, B. 62, 10.01.1990, s. 11.

4. TBMM'nin 16.11.1951 tarihli ve 5 inci Birleşim İkinci Oturum; 19.11.1951 tarihli 6 ncı Birleşim İkinci ve Üçüncü Oturumlarına ait gizli tutanakları¹²²

5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun; 12.8.1990 tarihli 126 ncı Birleşiminin İkinci Oturumuna ilişkin kapalı oturum tutanakları ile tutanak özetleri ve 5.9.1990 tarihli 3 üncü Birleşiminin İkinci Oturumuna ilişkin kapalı oturum tutanakları ile tutanak özetleri¹²³

6.1.18. Seçimlerin Yenilenmesi Kararının Alınması

1961 Anayasası'nın 69. maddesinde MM seçimlerinin dört yılda bir yapılacağı ve Meclisin bu süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebileceği öngörülmüştür. Seçimin yenilenme usulü hakkında Anayasa'da başka bir hükme yer verilmeyerek konu İktüzüğe bırakılmıştır. 1973 İktüzüğü teklifinin 1. maddesinin son fıkrasında Anayasa'nın 69. maddesi gereğince MM seçimlerinin yenilenmesine dair istemlerin bir görüşmeden sonra oylanacağı ve oylamanın açık olarak yapılacağı ifade edilmiştir.¹²⁴ Anayasa Komisyonunda sözkonusu Teklif'in 1. maddesinin son fıkrası 93. madde olarak yeniden tanzim edilmiştir. Seçimlerin yenilenmesi gibi önemli bir kararın alelacele alınmasını önlemek amacıyla değişikliğe gidilmiştir. Yeni düzenlemede seçimlerin yenilenmesine dair önergelerin Anayasa Komisyonunda görüşülmesi, Genel Kurulun konuyu komisyon raporu ile birlikte görüşmesi ve önerge hakkında Danışma Kurulunun görüşü alındıktan sonra Anayasa Komisyonu raporunun açık oya sunulması esası benimsenmiştir.¹²⁵ Maddenin Genel Kurulda görüşmeleri sırasında konuşan Mersin Mv. Turhan Özgüner düzenleme ile Danışma Kurulunun Meclisin üzerinde bir organ haline geleceğini şöyle ifade etmiştir:

Yani, Anayasa Komisyonunda görüşüldükten sonra Genel Kurulun karar vermesi için Danışma Kurulunun mütalaası mahiyetinde

¹²¹ TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 4, C. 68, B. 17, 11.10.1994, s. 203-204.

¹²² TBMM Tutanak Dergisi, D. 20, YY. 1, C. 3, B. 35, 10.04.1996, s. 112-113.

¹²³ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 1, C. 5, B. 35, 20.02.2003, s. 231.

¹²⁴ MM Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s. 36.

¹²⁵ MM Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 29, B. 13, 04.12.1972, Sıra Sayısı 763, s. 30.

raporu okunacak, o surette konu tekrar Anayasa Komisyonuna gidecek, ondan sonra Genel Kurula gelecek. Arkadaşlarım, böylece Danışma Kurulu, değil Anayasa Komisyonunun üzerinde, Meclisin de üzerinde bir organ olarak tanımlanıyor. Oysa ki Danışma Kurulu, adı üstünde, istişari bir kuruldur. Yapılacak iş, Anayasa Komisyonundan önce Danışma Kuruluna havale edilmeli, Danışma Kurulundan sonra Anayasa Komisyonuna gidip direkt olarak Meclise gelmeli. Böylece hem zaman kaybedilmemiş, hem de böyle Danışma Kurulunun danışma organı olmaktan çıktığı intibanı verecek bir madde tedvin edilmiş olur kanısındayım.¹²⁶

Konuşmayı müteakiben Komisyon Başkanı eleştiriler doğrultusunda önerge gelirse katılacaklarını belirtmiştir. Bunun üzerine madde üzerinde eleştirileri gideren önerge kabul edilmiştir.¹²⁷

Seçimlerin yenilenmesine dair tekliflerin Danışma Kurulunun görüşünün alınmasını müteakiben Anayasa Komisyonuna havale edilmesini öngören İçtüzük hükmü, bazı siyasi parti gruplarının erken seçime karşı çıkarak Danışma Kurulu toplantılarına katılmamaları sebebi ile soruna dönüşmüştür. 1977 yılı Nisan ayında çoğunluğu oluşturan siyasi partiler erken seçim kararının alınmasını istemekte; ancak Danışma Kurulunun görüşünün alınamaması sebebi ile sorun çözülememektedir. Sorunun çözümü amacı ile seçimlerin yenilenmesine dair teklifler hakkında Danışma Kurulunun görüşünün alınmasından sonra teklifin Anayasa Komisyonuna havalesini öngören İçtüzük hükmünün kaldırılması prosedürünü tahfif eden içtüzük değişikliği teklifi verilmiştir. İçtüzük teklifi gerekçesinde Danışma Kurulunun bir obstrüksiyon aracı olarak kullanılması şu şekilde eleştirilmiştir:

Parlamentoda seçimin öne alınmasını ve yenilenmesini isteyen partiler büyük çoğunlukta oldukları zaman, seçimin öne alınması ve yenilenmesi hakkında her hangi bir engel olmamalıdır. Ne vâir ki Millet Meclisi İçtüzüğü, seçimlerin öne alınması ve yenilenmesine ait verilen önergelerin mutlak Danışma Kurulunun görüşünün alınmasına bağlamıştır. Bu görüş alınmadan ilgili komisyona önergelerin gönderilmesi mümkün olamamaktadır. Bu usul genellikle demokratik ilkelere ters düşmektedir.

¹²⁶ MM Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 30, B. 20, 12.12.1972, s. 191.

¹²⁷ MM Tutanak Dergisi, D. 3, YY. 4, C. 30, B. 20, 12.12.1972, s. 191-192.

Oysa, seçimlerin öne alınması ve yenilenmesine ait her hangi bir önerenin doğrudan Millet Meclisi Başkanlığınca ilgili yani Anayasa Komisyonuna havale edilmesi gerekir. Millet Meclisi İçtüzüğü hazırlanırken bu husus bir kanun prosedürünün gereği olarak düşünülmemiş konu Danışma Kurulunda görüş alınmaya bağlı bırakılmıştır. Danışma Kurulunun seçimlerin öne alınması ve yenilenmesi hakkında bir görüş ortaya koyması demokratik anlamda gerekli değildir. Çünkü kararı verecek olan Millet Meclisi Genel Kuruludur. Her türlü tartışma ve görüş Millet Meclisi Genel Kurulunda ortaya konulabilir. O halde seçimlerin yenilenmesine dair önergelerin Danışma Kurulunda görüş alınmak üzere engellenmesi doğal ve geçerli bir yol sayılamaz.¹²⁸

Teklifte sadece Anayasa Komisyonuna havale için Danışma Kurulunun görüşünün alınması şartı kaldırılmaktayken Anayasa Komisyonunda yapılan değişiklikte ayrıca seçimlerin yenilenmesine dair teklifler hakkında hazırlanan Anayasa Komisyonu raporunun gündemdeki bütün konulardan önce görüşüldükten sonra açık oya sunulacağı öngörülmüştür.¹²⁹ Genel Kurulda da Anayasa Komisyonunun hazırladığı metin aynen kabul edilerek karar haline gelmiştir.

Söz konusu içtüzük değişikliğinin Anayasaya aykırı olduğu iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulmuşsa da, Mahkeme değişikliği Anayasaya aykırı görmeyerek başvuruyu reddetmiştir.

20. Dönemde TBMM Başkanlığınca Komisyona havale edilen bir hususun, o komisyonca karara bağlanmasından önce, bir siyasî parti grubu önerisi olarak TBMM Genel Kurulunda görüşülüp karara bağlanmasının uygun olup olmadığı hakkında usul görüşmesi açılmıştır. Alınan ve Resmi Gazete’de yayınlanan seçim kararının geri alınmasına dair önerge İçtüzüğün 95. maddesine göre Anayasa Komisyonunda görüşülmesini müteakiben Genel Kurula gelmesi gerekirken siyasi parti grup önerisi olarak doğrudan Genel Kurulun oyuna sunulmuştur. Başkanlığın öneriyi İçtüzüğün 95. maddesine göre önce Anayasa Komisyonunda görüşülmesi gereken bir konuyu siyasi parti grup önerisi olarak işleme koymaması gerekirken işleme koymuştur. Esasında 1977 yılında yapılan değişiklikle Danışma Kurulunun seçimlerin yenilenmesinde

¹²⁸ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 4, C. 26, B. 75, 04.04.1977, Sıra Sayısı: 522, s. 1.

¹²⁹ MM Tutanak Dergisi, D. 4(15), YY. 4, C. 26, B. 75, 04.04.1977, Sıra Sayısı: 522, s. 4.

işlevine son verilmiş ve seçimlerin yenilenmesine dair önerilerin Anayasa Komisyonunda görüşülmesini müteakiben Genel Kurulda bütün konulardan önce görüşülmesi öngörülmüştür. İçtüzüğün 19. maddesinde Danışma Kurulunun kendisine İçtüzükte verilen görevleri yerine getireceği belirtilmiştir. Bu sebeple İçtüzükte Danışma Kuruluna işlev tanınmayan bir konuda siyasi parti grup önerisinin getirilmesi İçtüzüğe aykırıdır. Başkan seçimlerin yenilenmesinin İçtüzükte belirtilmesine rağmen geri alınmasının düzenlenmediğinden tereddüde düşmeleri üzerine usul görüşmesi açtığını ifade etmiştir.¹³⁰ Müzakerelerde sonunda siyasi parti grubunun önerisi oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Ancak seçimlerin yenilenmesi kararının geri alınmasının İçtüzüğün 95. maddesindeki seçimlerin yenilenmesi prosedürü uyarınca yapılmaması sebebi ile Anayasa Mahkemesi, açılan davada usulde paralellik ilkesine riayet edilmesini Anayasa'nın 2. maddesindeki hukuk devleti ilkesine aykırı bularak kararı iptal etmiştir.¹³¹

6.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi ile İlgili Kanunlarda Belirtilenler

6.2.1. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Üye Sayısının Belirlenmesi

Komisyonun üye sayısı Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurul tarafından belirlenir. Siyasi parti grupları ile bağımsızlar boş üyelikler dikkate alınmamak üzere üye tam sayısına oranlanması ile bulunacak yüzde oranına göre İHİK'te temsil edilirler. (İHİK Kanunu md. 3/1) Burada dikkati çeken nokta siyasi parti gruplarına mensup ve bağımsız milletvekillerinin toplamı üzerinden hesaplama yapılmasıdır. Diğer komisyonlarda (Avrupa Birliği (AB) Uyum Komisyonu, Plan ve Bütçe Komisyonu, KİT Komisyonu hariç) ise İçtüzük uyarınca siyasi parti gruplarının parti grupları toplam sayısı içerisindeki yüzde oranı dikkate alınarak üyelerin partilere göre dağılımı tespit edilir. Diğer bir deyişle normal komisyonlarda siyasi parti grupları dikkate alınırken

¹³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, D. 20, YY. 4, C. 71, B. 60, 21.03.1999, s. 510.

¹³¹ Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, S. 35, C. 2, s. 406-407 (E.1999/14, K.1999/6, KT: 26.03.1999)

İHİK'te siyasi parti grupları ve diğer tüm milletvekilleri dikkate alınmaktadır. Bu düzenleme ile siyasi parti grubu oluşturamayan partiler ve bağımsızların da İHİK'te temsil edilmesine imkan tanınmaktadır.

Komisyonun üyelerinin dağılımı TBMM Başkanlığı tarafından tespit edilir. Siyasi partiler ve bağımsızlar tespit edilen üyelikler için adayları belirlenen süre içerisinde Başkanlığa bildirirler. Aday isimlerini gösterir isim listelerinin Genel Kurulca işaret oyuyla oylanması suretiyle seçim tamamlanmış olur.

6.2.2. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporlarının Gündeme Alınması

İHİK görevleri ile ilgili olarak hazırladığı raporları TBMM Başkanlığına sunar. Bu raporlar Danışma Kurulunun görüş ve önerisi ile Genel Kurulun gündemine alınabilir. Genel Kurulun gündemine alınan komisyon raporu ya okunmak suretiyle ya da üzerinde görüşme açılarak bilgi edinilir. (İHİK Kanunu md. 6/3) Kanunun ifadesinden anlaşılacağı üzere TBMM Başkanlığına sunulan raporlar Danışma Kurulunun önerisi ile Genel Kurul gündemine alınırsa rapor hakkında iki şekilde bilgi edinilir: 1. Raporun okunması 2. Raporun görüşülmesi.

Hangi raporların gündeme alınacağı Danışma Kuruluna bağlıdır. Danışma Kurulunda oybirliği sağlanamazsa veya Danışma Kurulu toplanamazsa TBMM Başkanı ve siyasi parti grupları ayrı ayrı veya birlikte taleplerini doğrudan Genel Kurula sunabilirler. Bu halde talebin oylanması ilk birleşimin gündemindeki Başkanlık sunuşlarında yer alır ve Genel Kurul işaret oyuyla karar verir. (İçtüzük md. 19)

Hangi raporların okunacağı, hangi raporlar hakkında görüşme yapılacağı konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Rapor Danışma Kurulunun görüş ve önerisi ile gündeme alınabilir. Danışma Kurulunun okunma veya görüşme şekillerinden birini önerip öneremeyeceği konusunda açıklık bulunmamaktadır. Danışma Kurulu önerilerinde genelde "... Genel Kurulun bilgisine sunulması uygun görülmüştür." şeklinde ibare bulunmaktadır. Danışma

Kurulunun önerisi Genel Kurulun oyuna sunulduğundan Danışma Kurulu iki bilgi edinme şeklinden birini önerebilir. Danışma Kurulunda oybirliği sağlanmadığı hallerde TBMM Başkanı ve siyasî parti grupları da bilgi edinme şeklinin nasıl olacağına belirterek taleplerini Genel Kurula sunabilir. Bilgi edinme şekli belirtilen taleplerden hangisi kabul edilirse rapor hakkında belirtilen şekilde bilgi edinilecektir. Danışma Kurulu önerisi ile TBMM Başkanı ve siyasî parti grupları taleplerinde bilgi edinmenin şekli hakkında açık bir ibare yoksa Oturum Başkanının bilgi edinmenin nasıl olacağını oya sunması gerekmektedir. Raporun okunması ve görüşülmesinde görüşmenin prosedürü okumaya göre daha uzun olduğundan önce raporun görüşülmesi, bu kabul edilmezse raporun okunması oya sunulacaktır.¹³² Raporun okunması kabul edilirse rapor sadece okunacaktır. Eğer raporun görüşülmesi kabul edilirse görüşme usulü ve konuşma süreleri hakkında özel bir düzenleme bulunmadığından genel hükümler uygulanacaktır.

TBMM Başkanlığı'na gönderilen İHİK raporlarının hemen hemen hepsi Genel Kurulda okunmak suretiyle milletvekillerinin bilgisine sunulmuştur. Okunan raporların etkisi görüşme yapılanlara göre az olmaktadır.¹³³ Sadece TBMM Başkanlığına gönderilen yüksek öğrenim kuruluşlarındaki başörtüsü yasağı ile ilgili rapor Genel Kurulda görüşülmüştür.¹³⁴

Raporun okunması veya görüşülmesi sonunda bağlayıcı bir karar alınmamaktadır. İHİK raporunun kapsama alanı genişlemekte ve insan hakları konularına kamuoyunun dikkati çekilmektedir. Görüşme sonunda hukuken

---

¹³² İctüzüğün 87. maddesinde önerilerin geliş sırasına göre okutulacağı ve aykırılık sırasına göre işleme konacağı öngörülmüştür. Buradan da açıkça anlaşılacağı üzere daha aykırı veya ağır talebin işleme konulması gerekmektedir. Görüşme prosedürü, okumaya göre daha ağır olduğundan ilk önce görüşme olacaktır.

¹³³ Genel Kurul'da okunan İHİK raporları şunlardır: 1. YAŞ Kararlarına Yargı Yolunun Açılmasına Dair Değerlendirme (TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 2, C. 28, B. 62, 02.02.1993, s. 305-306.) 2. Pasaport Kanunu'nun 22. Maddesiyle İlgili Değerlendirme (TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 2, C. 35, B. 100, 06.05.1993, s. 366-368.) 3. Gümölcine Müftüsü İbrahim Şerif'in Duruşmasını İzleme ve Batı Trakya'da Çeşitli İnceleme ve Görüşmelerde Bulunma Sonucu Hazırlanan Rapor (TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 3, C. 40, B. 11, 05.10.1993, s. 315-320.) 4. Dr. Sadık Ahmet ve Ahmet Faikoğlu'nun Duruşmalarının İzlenmesi ve Yapılan Görüşmeler Sonucunda Hazırlanan Rapor (TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 3, C. 58, B. 90, 14.04.1994, s. 21-25.) 5. Batı Trakya Türk Azınlığı İle İlgili Rapor (TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 3, C. 62, B. 114, 09.06.1994, s. 309-316.) 6. Diyarbakır Cezaevi Raporu (TBMM Tutanak Dergisi, D. 20, YY. 2, C. 18, B. 42, 07.01.1997, s. 328-342.)

¹³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, D. 19, YY. 1, C. 11, B. 77, 14.05.1992, s. 129-160.

İHK raporunu, TBMM raporunu haline getirmese de insan hakları sorunlarının çözümünde TBMM'yi harekete geçirebilecektir.

6.2.3. Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Üye Sayısının Belirlenmesi

4847 sayılı AB Uyum Komisyonu Kanunu'nun 2. maddesinde Komisyonun kuruluşu düzenlenmiştir. Buna göre üye sayısı Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca belirlenecektir. AB Uyum Komisyonunda; siyasi parti grupları ile bağımsızlar, Meclisteki sayılarının, boş üyelikler hariç olmak üzere, üye tamsayısına oranlanması ile bulunacak yüzde oranına temsil edilirler.

AB Uyum Komisyonu 19 Nisan 2003 tarihinde kurulmuştur. 22 Mayıs 2005 tarihli Danışma Kurulunun teklifinin Genel Kurulca kabulü ile AB Uyum Komisyonunun üye sayısı 18 olarak belirlenmiştir.¹³⁵ Ancak daha sonra üye sayısı 21'e çıkarılmıştır.¹³⁶ 23. Dönem başında Komisyonu üye sayısı 23 olarak belirlenmişken, sayı daha sonra 26'ya çıkarılmıştır.

6.2.4. Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Yıllık Faaliyet ve Değerlendirme Raporunun Gündeme Alınması

4847 sayılı AB Uyum Komisyonu Kanunu'nun 5. maddesine göre Komisyon yıllık faaliyet ve değerlendirme raporunu TBMM Başkanlığına sunar. Rapor, Danışma Kurulunun görüş ve önerisi ile Genel Kurulun gündemine alınabilir ve okunmak sureti ile veya üzerinde görüşme açılarak rapor hakkında bilgi edinilir. Kanun metninde "görüş ve öneri" ibaresi kullanılmıştır. Danışma Kurulunun görüş ve önerisinin hukuki mahiyeti birbirinden farklıdır. Buradaki ifadenin Danışma Kurulunun görüşü Genel Kurulda oylanmadığından, öneri veya teklif olması gerekmektedir. Maddenin tanziminde 3686

¹³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 1, C. 15, B. 83, 22.05.2003, s. 23-24.

¹³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, D. 22, YY. 3, C. 75, B. 60, 17.02.2005, s. 163-164.

sayılı İHK Kanunu'nun 6. maddesinden esinlenilmiştir. Faaliyet ve değerlendirme raporunun gündeme alınması hakkında yukarıda yapılan tartışmalar, bu konuyu da kapsamaktadır.

22. Dönemde AB Uyum Komisyonunun faaliyet ve değerlendirme raporu TBMM Başkanlığına sunulmasına (üç adet) rağmen, bunlar Genel Kurulun gündemine alınmamıştır.

7. Sonuç

Parlamentoların gündeminin belirlenmesi parlamento hukukunun önemli konularından biridir. Bir bakıma parlamento gündeminin belirlenmesi ülke gündeminin belirlenmesidir. Bu sebeple gündemin belirlenmesi konusunda sık sık ihtilaflar yaşanmaktadır. Konunun önemine ve güncelliğine rağmen bu zamana kadar bu konuda bilimsel çalışma yapılmaması büyük bir eksikliktir.

Gündemin belirlenmesi genellikle hükümet sistemlerine göre farklılık arz etmektedir. Parlamenter hükümet sisteminin benimsendiği ülkelerde gündemin belirlenmesinde hükümet veya iktidar partisine yetki verilmektedir. Programı halkça tasvip edilen siyasi partiye mesuliyeti gereği programını ve icraatlarını gerçekleştirmek gayesi ile gündemin belirlenmesinde kolaylık tanınması gerekir. Gündemin belirlenmesinde iktidar partisine kolaylık sağlayan sistemlerin başında Danışma Kurulu gelmektedir.

Danışma Kurulu ilk olarak Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü ile 1963 yılında Türk parlamento hukukuna girmiştir. MM'de ise Danışma Kurulu, 1973 tarihli MM İçtüzüğü ile oluşturulmuştur. Danışma Kurulu anayasal dayanağı olmayan, İçtüzükte düzenlenen parlamento hukukunun önemli müesseselerinden biridir.

Parlamenter sistemin benimsendiği Türkiye'de gündemin öncelikle siyasi partilerin mutabakatı ile Danışma Kurulu önerisi, bu gerçekleşmediği takdirde siyasi partilerin grup önerisi üzerine Genel Kurulca belirlenmesi esası benimsenmiştir. İktidar partisi veya partileri, parlamentoda çoğunlukta olduğundan bunların önerilerinin hemen hemen tamamı kabul edilmektedir. Bu

düzenleme ve mevcut tatbikat, iktidar partisinin gündemi belirlemesine imkan tanımaktadır.

Parlamentolar kural olarak çalışmalarını gündeme bağlı olarak yürütürler. Gündemde yer alan işlerin görüşme süresi ise Meclis Başkanlığınca alınış tarihine göre belirlenir. (İçt. 49/4) Kural olarak gündemde yer alan işlerin sıralaması, işin alınış tarihine göre belirlenmekle birlikte İçtüzükte gündemin “Kanun Tasarıları ile Komisyonlardan Gelen Diğer İşler” kısmında Danışma Kurulu önerisi ve Genel Kurulun kabulü ile değişiklik yapılabilmesi öngörülmüştür.

Danışma Kurulunun işlevleri İçtüzükte belirtilmiş olup gündemin belirlenmesinde Kurula genel nitelikte bir işlev verilmemiştir. Ancak uygulamada İçtüzüğün 49. maddesinin son fıkrası genel nitelikli bir işlev olarak görülmekte ve bu hükme dayanılarak Genel Kurula öneri götürülmektedir. Mezkur fıkraya göre Danışma Kurulunun görüşü alınıp Genel Kurulca kararlaştırılmadıkça, Başkan tarafından görüşüleceği önceden bildirilmeyen hiçbir husus, Genel Kurulda görüşülemez. Fıkra, genel nitelikli bir işleve sahip olmayıp İçtüzükte Danışma Kuruluna işlev verilen konular hakkında gündemin değiştirilmesine imkan tanımaktadır. Diğer bir deyişle basılı gündemin birleşimin “Başkanlığın Genel Kurula Sunuşları” kısmında değiştirilmesidir.

Danışma Kurulu parlamento gündeminin belirlenmesinde mutabakatı sağlamaya yönelik kurumsal bir yapıdır. 22. Dönem istatistiklerine göre Danışma Kurulu toplantılarının çoğunluğunda uzlaşma sağlanmaktadır. Bu durum istenen düzeyde olmasa da mutabakatın kurumsallaştığını göstermektedir. Danışma Kurulu toplantılarında Genel Kuruldaki görüşmelere göre daha kolay şekilde mutabakat sağlanmaktadır. Demokratik kültürün özümsemesi ve kurumsal düzenlemedeki eksikliklerin giderilmesi ile uzlaşmanın sağlanması kolaylaşacaktır. Bu bağlamda haklı olarak eleştirilen ve aşağıda belirtilen Danışma Kurulu ile ilgili düzenlemelerin yapılması müessesenin işlevselliği açısından hayati önem arz etmektedir.

1. Danışma Kurulu ve siyasi parti grup önerileri görüşmelerinde en çok eleştirilen konu, parlamento gündeminin sık sık değiştirilmesidir. Birleşimlerde ne görüşüleceğinin bilinmemesi milletvekillerine hazırlık yapma imkanı

vermediğinden konular, yeterince veya yeterli olgunlukta tartışılmadan görüşülerek neticelendirilmektedir. Ayrıca özellikle siyasi parti grup önerisi üzerindeki görüşmeler bazen parlamentonun olağan çalışma süresinin bitimine kadar sürmektedir.¹³⁷ Diğer bir deyişle usul üzerindeki görüşmelerden esasa geçilememektedir. Bu sebeple Danışma Kurulu ve siyasi parti grup önerilerinin görüşüldüğü birleşimde, o birleşimde görüşülecek konuların değiştirilmesine imkan tanınmamalıdır. Danışma Kurulu ve siyasi parti grup önerisi ile en erken bir sonraki birleşiminin gündemi değiştirilebilmelidir. Bunun sağlanması amacı ile, önce perşembe günü Danışma Kurulunun toplantı yaparak bir sonraki haftanın gündemi ile ilgili değişiklikleri görüşmesine yönelik düzenlemeler öngörülebilir. Bunlara ilaveten aylık toplantılar yapılarak bir aylık gündemi belirlemeye yönelik düzenlemeler yapılabilir. Hatta bir aylık gündemin belirlenmesi halinde siyasi parti grup önerileri üzerindeki konuşmalar kaldırılabilir. Ayrıca Danışma Kurulu önerisi üzerinde görüşme açılmaması gerekir. Usul üzerindeki görüşmeler ne kadar kolay ve hızlı bir şekilde çözümlerse, esasa dair görüşmeler daha verimli olur.

2. Danışma Kurulunda bağımsız ve grup oluşturamayan partilere mensup milletvekillerinin temsil edilmemesi haksızlığa sebebiyet vermektedir. Her ne kadar parlamento çalışmalarında Anayasa ve İçtüzük, siyasi parti gruplarını esas alsın da, bağımsız ve grup oluşturamayan partiye mensup milletvekillerinin Danışma Kurulunda temsilinin sağlanması demokratik ilkelere daha uygun olacaktır. Bu kategorideki milletvekillerinin seçeceği bir temsilcinin Danışma Kurulunda temsili öngörülebilir.

3. Danışma Kurulu ve siyasi parti grup önerileri görüşmelerinde en çok eleştirilen ikinci konu denetim konularının görüşülmemesi şeklindeki önerilerden kaynaklanmaktadır. Denetim yasama organının esas görevlerinden

---

¹³⁷ 22. Döneme kadar siyasi parti grubu önerileri hakkında, İçtüzüğün değişiklik önerileri ile ilgili 87. maddesindeki önerilerin geliş sırasına okunacağı; aykırılık sırasına göre ise işleme alınacağı hükmü kıyasen uygulanmaktaydı. Genellikle gündemi en fazla değiştirmesi sebebiyle iktidar partisi önerisi en aykırı önerge olduğundan ilk olarak bu işleme alınmakta ve kabulü halinde diğer siyasi parti grubu önerilerinin işleme konması gerekmekteydi. Ancak 22. Dönemin başlarında iki siyasi parti grubunun olması sebebi ile iki partinin önerisi işleme alınmaya başlanmıştır. Reddedilmesi muhtemel olması sebebi ile önce muhalefet partileri, ardından iktidar partisi gruplarının önerisi işleme alınmaktadır. Bu durum usul ekonomisi ile bağdaşmamakta olup siyasi parti gruplarının ikiden fazla olduğu durumlarda gereksiz süre kaybına neden olacaktır.

birisi olup denetim konularının görüşülmemesinin kararlaştırılmaması gerekir. Mevcut İktüzük esasında denetim konularının görüşülmemesi şeklindeki önerilere cevaz vermemekle birlikte, İktüzüğün 49. maddesinin son fıkrasına dayanılarak sıkça denetim konularının görüşülmemesi kararlaştırılmaktadır. Bu durum İktüzükteki denetim konularının görüşülmesini öngören düzenlemelerin yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu sebeple Genel Kurul çalışmaları içerisinde denetim konularının görüşülmesi için belirli gün ve saatler İktüzükte düzenlenmelidir. Yasama dönemi başında kabul edilen Danışma Kurulu önerisi İktüzük kuralı haline getirilebilir. Bu durumda denetim konularını müteakiben alınacak kararla Genel Kurulun olağan çalışma süresi sonu olan saat 19.00'dan sonra diğer konuların görüşülmesi kararlaştırılabilir.

4. Gündemin “Genel görüşme ve Meclis araştırması yapılmasına dair öngörüşmeler” kısmında sıra değişikliği yapılması konusunda Danışma Kurulunun Genel Kurula öneri götürme işlevi bulunmamaktadır. Ancak bu kısımda yer alan işlerin bir veya bir kaçının yeri doğrudan değiştirilmemekle birlikte bunun yerine belirlenen konuların belli bir birleşimde görüşülmesi İktüzüğün 49. maddesinin son fıkrasına göre kararlaştırılmaktadır. İktüzüğe aykırı bu durumun giderilmesi için bu kısımda değişiklik yapılabilmesini sağlayan hüküm İktüzükte yer almalıdır. Ancak bu düzenleme de yeterli değildir. Çünkü sadece bu değişiklik yapıldığında, iktidar partisinin istediği konular görüşülecektir. Bu da demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin muhalefet görevlerini yerine getirmesine engel olacaktır. Bu sebeple bu kısımdaki değişiklikler için Danışma Kurulu önerisi zorunlu kılınmalı, siyasi parti gruplarının Genel Kurula öneri götürememeleri yönünde düzenleme yapılmalıdır. Adı geçen düzenleme yapılırsa ya Danışma Kurulunda mutabakat sağlanacak ya da kısımdaki işler sırası ile görüşülecektir. Kısımdaki işlerin görüşülmesinde sıra takip edildiğinde iktidar partisi genel görüşme açılmasını veya Meclis araştırması komisyonu kurulmasını parlamentodaki çoğunluğuna dayanarak sağlasa da, bunların öngörüşmelerinin bile Genel Kurulda yapılması parlamentonun denetim işlevine katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu kısımda yer alan aynı konuyu muhtevi işlerin, uygulamada da olduğu

gibi, birleştirilerek görüşülebilmesine imkan tanıyan düzenlemeye de ihtiyaç duyulmaktadır.

5. Danışma Kurulu ve siyasi parti grup önerileri üzerinde İÇTÜZÜĞÜN 63. maddesi uyarınca ikişer kişiye lehte ve aleyhte söz verilmektedir. Düzenleme bazı hallerde haksızlığa sebep olabilmektedir. Söz almayı kaçırmaması halinde, siyasi parti grubu kendi önerisi üzerinde konuşamaz. Bu durumda siyasi parti grubu önerisi lehinde bir başka siyasi parti mensubu veya bağımsız bir milletvekili konuşacağından siyasi partinin öneriyi getiriş sebebi anlatılamayacaktır. Bu sebeple öneriler üzerinde görüşme açılmamasına dair (1) nolu önerinin benimsenmemesi halinde, siyasi parti gruplarına önerileri üzerinde söz hakkı veren düzenlemeye gidilmelidir.

6. İÇTÜZÜKTE katılabileceğinin öngörülmesine rağmen Danışma Kurulu toplantılarına hükümet temsilcisi katılmamaktadır. Hükümet temsilcisinin katılması, talep edilen değişikliklerin yerindeliliğinin anlatılması bakımından Kurulda mutabakatın sağlanmasını kolaylaştırır. İktidar partisi yetkililerinin doğrudan talimatı ile gündemin belirlenmesindenense, hükümet temsilcisinin toplantılara katılması ile gündemin belirlenmesi demokratik ilkelere daha uygun olacaktır. Ancak bunun için Danışma Kurulu toplantılarının düzenli hale getirilmesi gerekmektedir. Mevcut uygulamada toplantılar düzensiz olduğundan günlük programı olan hükümet temsilcisinin katılımı güçtür.

Kaynakça

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi.

BAKIRCI, Fahri, TBMM'nin Çalışma Yöntemi, İmge Kitabevi, Ankara, Şubat, 2000.

ÇİFTİEPİNAR, Remzi, Yasama Sürecinde Plan ve Bütçe Komisyonunun Yeri ve Etkinliği, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 120, Ankara, 2007.

ERİKLİ, Hasan, 1982 Anayasasında Yasa Yapım Süreci, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

EROĞLU, İzzet, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Danışma Kurulu Tarihi Süreci ve İşleyişi", Yasama Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık, 2007, s. 77-108.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

NEZİROĞLU, İrfan, “Kanun Tasarı ve Tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde Yeniden Görüşülmesi: Tekrir-i Müzakere”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 56, s. 1.

TBMM İnternet Sayfası www.tbmm.gov.tr

TBMM Kanunlar Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi